

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

JOHANNA HUHTALA

Lapsen elatusavun muuttaminen

Muutosprosessissa etävanhemmalle aiheutuva taloudellinen menetys

LIIKETALouden KOULUTUSOHJELMA

2021

Tekijä(t) Huhtala, Johanna	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Marraskuu 2021
	Sivumäärä 56	Julkaisun kieli Suomi
<p>Julkaisun nimi Lapsen elatusavun muuttaminen. Muutosprosessissa etävanhemmalle aiheutuva taloudellinen menetys.</p>		
<p>Tutkinto-ohjelma Liiketalouden koulutusohjelma</p>		
<p>Tässä juridiikan opinnäytetyössä selvitettiin, mitä lapsen elatussopimuksen muuttamisesta säädetään oikeudellisesti ja kuvattiin elatussopimuksen muuttamisprosessia. Työn tarkoituksena oli saada vastaus siihen, miten elatusapua suorittavalle etävanhemmalle voi aiheutua taloudellista menetystä elatussopimuksen muutosprosessin aikana ja mitä epäkohtia oikeudellisessa sääntelyssä on etävanhempaa kohtaan. Aihetta tarkasteltiin etävanhemman näkökulmasta sellaisissa tilanteissa, kun etävanhemman elatuskyky on jostakin syystä alentunut voimassa olevan elatussopimuksen laadinnan aikana vallinneisiin olosuhteisiin nähden ja elatusavun alentamisvaateelle on olemassa perusteet.</p> <p>Tutkimus suoritettiin empiirisenä oikeudellisena tapaustutkimuksena. Koska vanhemman elatuskyvyn aleneminen ja elatussopimuksen muuttaminen ovat osa laajempaa käsitettä lapsen oikeudesta elatukseen, avattiin työn teoriaosuuden alussa oikeuslähteiden ja kirjallisuuden avulla laajasti lapsen elatusta, elatuksen tarvetta, vanhempien elatusvelvollisuutta, elatuksesta sopimista ja vanhemman elatuskyvyn määrittämistä. Empiriaosuudessa laadullisen tapaustutkimuksen avulla selvitettiin oikeudellisen sääntelyn epäkohtia ja etävanhemmalle elatusavun muutosprosessissa aiheutuvaa taloudellista menetystä. Vastaukset kysymyksiin saatiin yhdentoista käräjäoikeuden ratkaisun pohjalta.</p> <p>Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että elatusavun muutosprosessissa etävanhemmalle aiheutuu taloudellista menetystä erityisesti silloin, kun asia saatetaan käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Kun elatusapua alennetaan, taloudellista menetystä syntyy prosessin aikana maksetuista ylimääräisistä elatusavuista ja etävanhemman oikeudenkäyntikulusta. Oikeudellisen sääntelyn suurimmaksi epäkohdaksi ilmenee elatusasian asianosaisten eri asema oikeusprosessissa, kun oikeudenkäynnissä vastakkain ovat lapsi ja etävanhempi. Lapsi ei juuri koskaan joudu oikeudenkäyntikulujen maksajaksi, ja etävanhempi maksaa omat oikeudenkäyntikulunsa ratkaisun lopputuloksesta riippumatta.</p>		
<p>Asiasanat lapsen elatus, elatusvelvollisuus, elatusapu, laki lapsen elatuksesta</p>		

Author(s) Huhtala, Johanna	Type of publication Bachelor's thesis	Date November 2021
	Number of pages 56	Language of publication Finnish
Title of publication Modifying child maintenance. Financial loss of the non-resident parent caused by the modifying process.		
Degree Programme Business Administration		
<p>This thesis of legal affairs explored how the process of modifying a child maintenance agreement is regulated by law and described the process of modifying a child maintenance agreement. The aim of the thesis was to answer how the non-resident parent may experience financial loss during the modifying process of a child maintenance agreement and what kind of shortcomings the legal regulations have towards the non-resident parent. The topic was researched from the non-resident parent's point of view in cases where the non-resident parent's ability to provide the in-effect child maintenance has diminished after the drafting of the child maintenance agreement and where there are grounds for demanding a decreased amount of payment.</p>		
<p>The study was conducted as an empirical judicial case study. Since the non-resident parent's diminished ability to provide child maintenance and the modifying of a child maintenance agreement are a part of the broader concept of a child's right to maintenance, the beginning of the theory section extensively discussed child maintenance, need for child maintenance, parents' obligation to provide child maintenance, agreeing on child maintenance, and determining a parent's ability to provide child maintenance through judicial sources and literature. The empirical section explored the shortcomings of legal regulations and the financial loss of the non-resident parent caused by the modifying process through a quantitative case study. The answers were gathered from eleven district court rulings.</p>		
<p>Based on the research it can be stated that the modifying process of a child maintenance agreement causes the non-resident parent financial loss especially when the issue is brought to a district court. When the amount of child maintenance is decreased, the non-resident parent experiences financial loss due to their own legal expenses and the extra payments of child maintenance during the modifying process. The most substantial shortcoming of legal regulations appears to be the unequal positions of the proper persons in the court process when a child and the non-resident parent are against each other in court. The child hardly ever ends up paying for legal expenses and the non-resident parent pays for their own legal expenses regardless of the court ruling.</p>		
Key words child maintenance, obligation to provide child maintenance, maintenance, law on child maintenance		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	7
2.1 Opinnäytetyön tutkimusongelma	7
2.2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys	7
2.3 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät.....	9
2.4 Aineiston keruu	10
3 LAPSEN ELATUS	11
3.1 Lapsen oikeus elatukseen	11
3.2 Lapsen elatuksen tarve	12
3.3 Elatusvastuu ja -velvollisuus	15
3.4 Elatusapu	16
3.5 Vanhemman elatuskyky	17
3.6 Elatustuki.....	22
4 ELATUKSESTA SOPIMINEN JA SOPIMUKSEN MUUTTAMINEN	24
4.1 Elatussopimus.....	24
4.2 Elatussopimuksen vahvistaminen.....	25
4.3 Elatussopimusasia käräjäoikeudessa	26
4.4 Elatussopimuksen muuttamisen perusteet.....	27
4.5 Olennainen muutos.....	29
4.6 Elatussopimuksen laiminlyönti	31
5 ELATUSAVUN MUUTOSPROSESSIN KUSTANNUKSET	32
5.1 Oikeudenkäyntikulut	32
5.2 Oikeusapu.....	35
5.3 Oikeusturvavakuutus	39
5.4 Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus	39
5.5 Oikeusprosessin aikana erääntyvät elatusavut	43
6 YHTEENVETO JA POHDINTA	46
LÄHTEET	

1 JOHDANTO

Lapsen rahamääräisestä elatuksesta sopiminen on ajankohtaista perheissä, joissa lapsen vanhemmat eivät asu yhdessä. Lapsen elatuksesta sovitaan joko lastenvalvojalla tai sopimus voidaan saattaa käräjäoikeuden ratkaistavaksi (Kangas 2019, 193). Jos lapsen elatuksesta laadittua ja toistaiseksi voimassa olevaa elatusapusopimusta on tarpeen muuttaa, se toteutetaan uudella sopimuksella tai tuomiolla (Gottberg 2013, 222). Muutos voidaan tehdä, mikäli sopimushetkellä huomioon otetuissa olosuhteissa tapahtuu olennaisia muutoksia. Lisäksi elatusavun määrän muuttamisen tulee olla sekä lapsen että sitä suorittavan vanhemman näkökulmasta kohtuullista. (Laki lapsen elatuksesta 704/1975, 11 § 1 mom.) Muutoksella elatusavun määrää voidaan joko alentaa tai lisätä. Oikeuskäytännössä muutoskynnystä on pidetty korkeana varsinkin silloin, kun vaaditaan elatusavun alentamista (Gottberg 2013, 223).

Tässä opinnäytetyössä elatusavun muuttamista tarkastellaan elatusapua suorittavan vanhemman, eli etävanhemman, näkökulmasta. Vallitsevassa tilanteessa lait, ohjeet ja oikeuskäytäntö mahdollistavat sen, että elatusapua saava vanhempi, eli lähivanhempi, voi ilman kulatoriskiä kieltäytyä asioiden sopimisesta lastenvalvojalla. Tällöin elatusasia on saatettava käsiteltäväksi oikeudessa. Oikeuden ennakkopäätösten (mm. KKO 2003:105) myötä pelkkää elatusasiaa käsittelevä oikeudenkäynti on oikeudessa lasta edustavalle lähivanhemmalle aina maksuton ja etävanhemmalle aina maksullinen. Näin ollen elatusavun uudelleentarkastelu oikeudessa aiheuttaa elatusapua suorittavalle etävanhemmalle taloudellista menetystä.

Lisäksi oikeudessa käynnissä oleva elatusasian käsittelyprosessi ei estä voimassa olevan elatussopimuksen mukaisen elatusavun erääntymistä (Gottberg 2013, 225). Riitaasian käsittelyaika käräjäoikeudessa vuonna 2020 oli keskimäärin 9,2 kuukautta (Varsinais-Suomen käräjäoikeuden vuosikertomus 2020), joten kyse on useamman kuukauden elatusavuista. Rahamääräistä elatusapua suorittavan etävanhemman prosessin aikainen taloudellinen menetys voi siis koostua sekä tilanteeseen nähden liian suurten elatusapujen suorittamisesta että oikeudenkäyntikuluista.

Perheiden monimuotoisuus on lisääntynyt viime vuosikymmeninä ja elatusavusta sopiminen koskettaa yhä useampia vanhempia. Tästä syystä aihe on ajankohtainen ja tärkeä. Työn empiriaosuus on rajattu koskemaan elatusavun muuttamista, muutoksia vanhemman elatuskyvyssä ja muuttamisprosessin elatusapua suorittavalle aiheuttamaa taloudellista menetystä. Rajaus ei kuitenkaan estä tässä työssä esiin tulevien havaintojen hyödyntämistä ja soveltamista myös muissa elatusapua koskevissa tilanteissa, sillä työn teoriaosuudessa avataan kattavasti lapsen elatusapua ja vanhempien elatusvelvollisuutta.

Opinnäytetyö sijoittuu juridiikan alalle, ja siinä tarkastellaan lapsen elatusavun muuttamista. Työn tavoitteena on tuoda erityisesti etävanhemman näkökulmasta esiin elatusavun muuttamisen ongelmia ja epäkohtia sekä lisätä tietoisuutta niiden suhteen. Työn toimeksiantajana toimiva Elatusvelvollisten Liitto ry teki marraskuussa 2020 oikeusministeriölle ja eduskuntapuolueille lakiehdotuksen ja kevätkokouksessaan kesäkuussa 2021 päätti käynnistää kansalaisaloitemenettelyn lapsen elatusapua koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. Lokakuun 9. päivänä 2021 avattu kansalaisaloite koskee yleisesti elatusapulainsäädännön uudistamista eikä vain elatusavun muuttamista. Sen tavoitteena on vähentää mahdollisuuksia käyttää elatusapuvaateita vallan välineinä, vähentää oikeudenkäyntien määrää ja kestoja, mikä vähentäisi valtion menoja, sekä auttaa ulosottoon joutuneita etävanhempia pois taloudellisesta ahdingosta. (Elatusvelvollisten Liitto ry:n [www-sivut](http://www.elatusvelvollistenliitto.fi) 2021.) Työni on aihetta hyvin tukeva selvitys kansalaisaloitteen rinnalla.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Opinnäytetyön tutkimusongelma

Opinnäytetyössä selvitetään, mitä lapsen elatussopimuksen muuttamisesta säädetään oikeudellisesti, sekä kuvataan elatussopimuksen muuttamisprosessia. Työssä tutkitaan elatussopimuksia, joissa lapselle aiemmin sovittua elatusavun määrää on haettu muutettavaksi pienemmäksi ja alentamisvaatimukselle on perusteet. Jotta elatusapua voidaan muuttaa, pitää sen olla sekä elatusapua suorittavan vanhemman että lapsen näkökulmasta kohtuullista (Laki lapsen elatuksesta 11 § 1 mom.).

Opinnäytetyön tarkoituksena on saada vastauksia seuraavaan tutkimusongelmaan:

- Miten elatusapua suorittavalle voi aiheutua taloudellista menetystä elatussopimuksen muutosprosessin aikana?
- Mitä epäkohtia oikeudellisessa sääntelyssä on elatusapua suorittavaa kohtaan?

Ensin täytyy löytää vastaus apukysymyksiin, joiden avulla selvitetään, mitä elatusavun muuttamisesta säädetään laissa. Apukysymykset ovat:

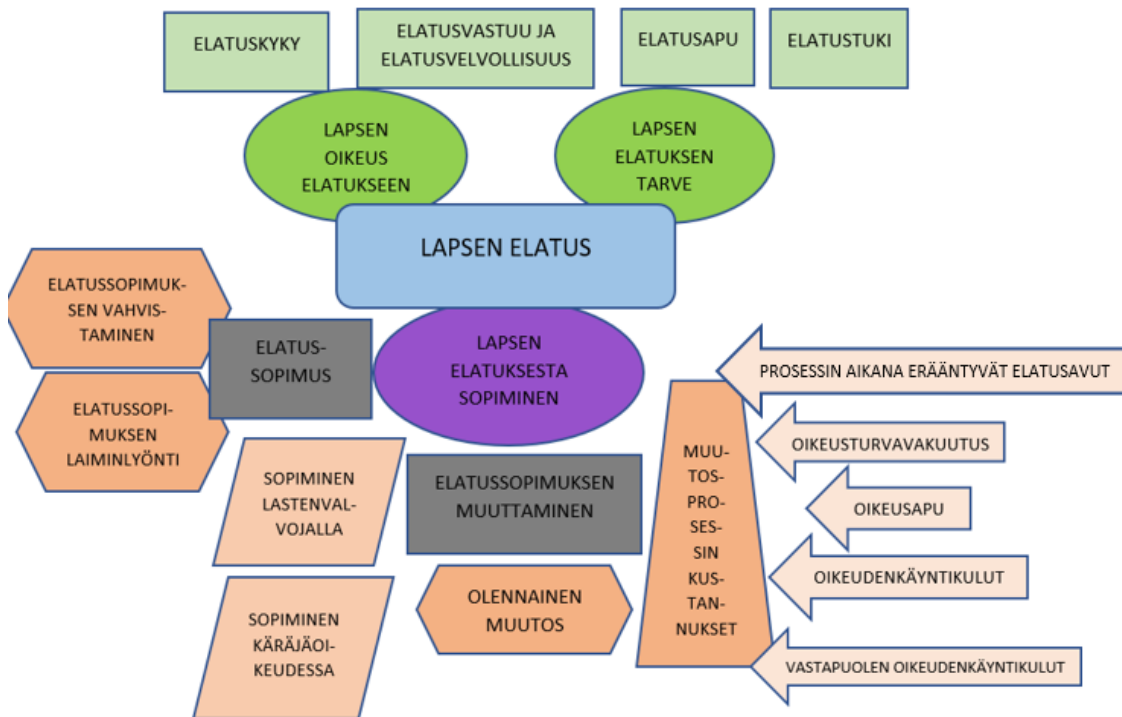
- Mitkä ovat laissa asetetut ehdot ja edellytykset elatusavulle?
- Miten elatusavun sopiminen ja muuttaminen tapahtuu?
- Miten vanhemman elatuskykyä arvioidaan ja määritellään?

Apukysymysten avulla saadaan avattua yleisesti lapsen elatusapua, elatusavusta sopimista sekä elatussopimuksen muuttamista koskevaa lainsäädäntöä. Kyseinen teoria toimii perustana opinnäytetyön tutkimusongelman selvittämiselle.

2.2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys

Koska elatuskyvyn aleneminen ja elatussopimuksen muuttaminen ovat osa laajempaa käsitettä lapsen oikeudesta elatukseen, avataan työn alussa melko kattavasti lapsen elatusta ja elatuksen tarvetta, vanhempien elatusvelvollisuutta, elatuksesta sopimista ja

vanhemman elatuskyvyn määrittämistä. Työn teoreettinen viitekehys rakentuu lapsen elatukseen liittyvien käsitteiden ympärille. Teoreettinen viitekehys esitellään kuviossa 1 ja avataan tarkemmin opinnäytetyön teoriaosiossa (luvut 3–5).

Kuvio 1. Työn teoreettinen viitekehys

Koska kyseessä on juridiikan alalle sijoittuva opinnäytetyö, siinä selvitetään voimassa olevan oikeuden kantaa tutkimusongelmaan. Tällöin on välttämätöntä käyttää lähteenä virallislähteitä, kuten lakeja, lainvalmisteluaineistoa ja lakien tulkinta-aineistoa (Husa, Mutanen & Pohjalainen 2001, 28). Oikeustieteellisessä tutkimuksessa hyödynnetään keskeisesti myös oikeus- ja muuta kirjallisuutta (Husa ym. 2001, 25).

Ensisijainen oikeuslähde tässä työssä on laki lapsen elatuksesta (704/1975). Lisäksi työssä käytetään muita tutkimusongelmaan läheisesti liittyviä lakeja, kuten elatustukilaki (580/2008), oikeudenkäymiskaari (4/1734) ja oikeusapulaki (257/2002). Keskeisessä asemassa ovat myös lainvalmisteluaineisto, oikeustapaukset sekä oikeus- ja menetelmäkirjallisuus. Osa tutkimusaiheeseen liittyvästä lainvalmisteluaineistosta ja kirjallisuudesta on jo melko iäkäästä. Lakia lapsen elatuksesta ei kuitenkaan ole elatusavun muuttamista koskevilta osin juurikaan muutettu, joten lain lisäksi sen lainvalmisteluaineisto ja lakiin liittyvä oikeuskirjallisuus iästään huolimatta pitävät sisällään työn

kannalta keskeistä tietoa. Työn lähteinä käytetyt korkeimman oikeuden oikeustapaukset toimivat hyvänä apuna lakien tulkinnassa, kuten tekevät myös empiriaosaan kerätyt käräjäoikeustason ratkaisut. Työssä käytetyt lähteet ovat suuremmalti osin oikeudellisia ja tämän lisäksi viranomaislähteitä.

2.3 Opinnäytetyön tutkimusmenetelmät

Oikeustieteellinen tutkimus on pääasiassa oikeusdogmatiikkaa eli lainoppia. Lainopissa keskeisin tutkimusongelma on selvittää käsiteltävää oikeusongelmaa koskevan, voimassa olevan oikeuden sisältö. (Husa ym. 2001, 13.) Lainopin tarkoituksena on vastata kysymykseen siitä, miten voimassa olevan oikeuden mukaan todellisessa tilanteessa pitäisi toimia ja miten oikeus todennäköisesti toteutuu tulevaisuudessa (Kolehmainen 2015, 2). Lainopin metodit ovat lähellä laadullisia menetelmiä (Husa ym. 2001, 17). Tämän opinnäytetyön teoriaosassa lainopillisin menetelmin selvitetään ja kuvataan elatusavun muuttamisen vallitsevaa oikeudellista sääntelyä: mitä lapsen elatuksesta, vanhempien elatusvelvollisuudesta ja elatussopimuksen muuttamisesta säädetään ja miten lakeja on tulkittu.

Tieteellinen tutkimus voi olla teoreettista tai empiiristä. Teoreettinen tutkimus koostuu käsitteiden määrittelystä ja loogisesta päättelystä, ja empiirinen tutkimus perustuu kokemukseen, havaintoihin ja niistä tehtyihin päätelmiin. (Keinänen & Väättänen 2016, 246.) Empiirinen oikeudellinen tutkimus voi esimerkiksi kartoittaa lainsäädännön muutosten todellisia vaikutuksia tai kuvata oikeuskäytäntöä (Keinänen & Väättänen 2016, 251) ja sen avulla voidaan vastata kysymyksiin miksi ja miten (Keinänen & Väättänen 2016, 253).

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja selittää vähän tunnettua ilmiötä tai kertoa siitä jotain uutta tai olennaista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 138). Laadullinen tutkimus kohdistuu reaali maailmaan, ja sen aineistona voidaan käyttää muun muassa tekstimuotoisia lähteitä, kuten tuomioistuimen ratkaisuja (Keinänen & Väättänen 2016, 259–260). Kartoittava tutkimus on useimmiten laadullinen tapaustutkimus (Hirsjärvi ym. 2013, 138) ja tutkimuksen kohteena on usein pieni määrä tapauksia (Keinänen & Väättänen 2016, 260).

Opinnäytetyöongelmaan haetaan ratkaisua empiirisillä menetelmillä: kvalitatiivisen tapaustutkimuksen avulla selvitetään, miten elatusavun muuttamista koskeva oikeudellinen sääntely on käytännön tasolla toteutunut ja millaista taloudellista menetystä elatusapua suorittavalle etävanhemmalle on syntynyt. Empiriaosuuden aineistona on Keski-Suomen, Kymenlaakson, Länsi-Uudenmaan, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksien päätöksiä. Opinnäytetyön rakenteen selkeyden ja asian sujuvan etenemisen varmistamiseksi teoria ja empiria on kirjoitettu kulkemaan rinnakkain työn läpi.

2.4 Aineiston keruu

Tieteellisessä tutkimuksessa käytettävä aineisto voi olla sekundääristä, eli valmiiksi olemassa olevaa, tai primääristä, eli aineisto kerätään tutkimusta varten. Olemassa olevat dokumentit ovat tärkeä osa laadullista tutkimusta. (Kananen 2017, 82–83.) Mikä tahansa valmis kirjallinen aineisto voi toimia laadullisen tutkimuksen aineistolähteenä, mikäli se on tutkimuksen kannalta merkityksellistä (Kananen 2017, 120). Laadullisessa tutkimuksessa aineisto valitaan tutkittavan ilmiön näkökulmaan sopivaksi (Kananen 2017, 126). Aineisto valitaan harkitusti. Yleensä laadullisessa tutkimuksessa käytetyn aineiston määrä on pieni, sillä tavoitteena ei ole yleistää asioita tilastollisesti, vaan kuvata tutkittavaa ilmiötä ja antaa sille teoreettisesti mielekäs tulkinta. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Opinnäytetyön empiriaosuuteen pyydettiin käräjäoikeuksien tuomioita lapsen elatusavun alentamisesta vuosilta 2019, 2020 ja 2021. Aineistopyyntö lähetettiin 24.8.2021 sähköpostitse jokaiseen Suomen käräjäoikeuteen (20 kpl) pois lukien Ahvenanmaan käräjäoikeus, joka rajattiin pois ruotsinkielisyyden vuoksi. Useampien käräjäoikeuksien aineistoa rajautui pois, koska aineiston toimittaminen olisi ollut maksullista, tutkimuslupaa ei myönnetä ammattikorkeakouluopiskelijalle, aineistoa olisi päässyt tarkastelemaan vain paikan päälle, aineistopyynnön hakutulosten määrä oli kohtuuttoman suuri tai kyseiseltä ajanjaksolta ei löytynyt pyydetyn kaltaisia ratkaisuja.

Käräjäoikeuden järjestelmästä pystyy hakemaan päätöksiä vain elatusavun muutoksesta. Näin hakemalla ei selviä, onko elatusapua vaadittu alennettavaksi vai korotetta-

vaksi. Riippuen elatusavun muuttamista koskevien ratkaistujen asioiden lukumäärästä saatiin käräjäoikeudesta joko kaikki elatusavun muuttamista koskevat ratkaisut tai eritellysti vain elatusavun alentamista koskevat. Lokakuun 1. päivään 2021 mennessä ratkaisuja saatiin yhteensä 130 kpl Etelä-Karjalan, Etelä-Pohjanmaan, Etelä-Savon, Keski-Suomen, Kymenlaakson, Länsi-Uudenmaan, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuksista.

Tässä opinnäytetyössä tutkitaan niitä tilanteita, joissa elatusapua on haettu alennettavaksi ja muuttaminen on ratkaistu käräjäoikeuden kirjallisessa menettelyssä tai pääkäsittelyn jälkeen tuomiolla. Tämän rajauksen vuoksi suurin osa saaduista ratkaisuista rajautui pois, koska niissä oli haettu elatusavun korottamista, käsitelty samassa yhteydessä lapsen huoltoon liittyviä asioita, tehty sovinto, annettu yksipuolinen tuomio, myönnetty vastaajan toimesta kaikki asiassa esitetyt vaatimukset tai luovuttu kanteesta.

Lisäksi ehtona on, että elatusapua on alennettu ja elatusavun muuttamisprosessissa on tuomiosta ilmenevän tiedon mukaan aiheutunut, tai teoriaan perustuvan tulkinnan mukaan voinut aiheutua, etävanhemmalle taloudellista menetystä. Osa ratkaisuista, joissa elatusapua oli haettu alennettavaksi, rajautui pois, koska alentamisvaatimukset oli hylätty, asiassa oli annettu väliaikais määräys, joka noudatti varsinaista lopputulosta, tai vaatimus alentamisesta oli esitetty tulevaisuuteen siten, ettei taloudellista menetystä aiheutunut. Näin ollen esimerkkiratkaistuiksi jäi yksitoista rajausehdot täyttävää elatusavun muuttamista koskevaa tuomiota.

3 LAPSEN ELATUS

3.1 Lapsen oikeus elatukseen

Lapsen oikeudesta saada kehitystasoonsa perustuvaa, riittävää elatusta on säädetty laissa lapsen elatuksesta. Elatuksessa on kyse lapsen huollon taloudellisesta perustasta. (Gottberg 2013, 209; Hakalehto 2018, 231.) Elatuksella tyydytetään lapsen yksilölliset henkiset ja aineelliset tarpeet sekä huolehditaan lapsen tarvitsemasta hoidosta ja huo-

lenpidosta kustannuksineen (Laki lapsen elatuksesta 1 §; Nystén 2015, 168). Riittävään elatukseen sisältyy lapsen oikeus ruokaan, lämpöön, asuntoon, vaatteisiin ja ikätasoisiiin harrastuksiin (Hakalehto 2018, 232; Kangas 2019, 181–182). Elatuslaissa lapsen elatus on kuvattu yleisluontoisesti, eikä siitä selviä riittävän elatuksen euromääräinen suuruus (Aaltonen 2020, 509).

Lapsella on oikeus saada elatusta täysi-ikäisyyteen asti, eli kunnes hän täyttää 18 vuotta (Laki lapsen elatuksesta 3 § 1 mom.; Nystén 2015, 168). Lapsen vanhempien tulee taloudellisesti panostaa lapsen hyvinvoinnista huolehtimiseen (Hakalehto 2018, 231; Laki lapsen elatuksesta 2 § 1 mom.). Vanhempien ja lapsen asuessa samassa taloudessa elatus hoidetaan käyttäen perheen rahat vanhempien päättämällä tavalla perheen tarpeisiin (Gottberg 2013, 212; Hakalehto 2018, 232). Käytännössä vanhemmat huolehtivat lapsen elatuksesta osana arkea. Elatus konkretisoituu euromääräiseksi siinä kohtaa, kun vanhemmat eivät enää asu yhdessä. (Aaltonen 2020, 509; Kangas 2019, 181.)

3.2 Lapsen elatuksen tarve

Oikeusministeriö on vuonna 2007 julkaissut suositusluonteisen ohjeen lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. Ohjeessa määriteltyjen, elatusapua määrättäessä huomioon otettavien tekijöiden ja laskentakaavojen tavoitteena on ollut elatusapua koskevien käytäntöjen yhdenmukaistaminen asuinpaikasta riippumatta. (Gottberg 2013, 220.) Ennen ohjeen käyttöönottoa sopimuskäytäntö elatusavun määrän suhteen oli epäyhtenäistä. Vaikka ohje on luonteeltaan suositus, eikä se sido vanhempia tai tuomioistuimia, on sen soveltaminen elatusapua koskevissa päätöstilanteissa vakiintunut. (Aaltonen 2020, 509–510.)

Ohjeen tavoitteena on ollut täydentää ja täsmentää lapsen elatuksesta annetun lain säännöksiä. Koska lain mukaan lapsen elatuksen suuruuteen vaikuttavat monet eri tekijät, on mahdotonta laatia lakiin perustuvaa ja täsmällistä taulukkomuotoista ohjetta, josta selviäisi lapsen elatusavun suuruus. Lisäksi täysin kaavamainen ohje lisäisi riskiä elatusapujen kohtuuttomuudesta. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 5.) Elatusapuohje soveltuu käytettäväksi tavanomaisissa tapauksissa, joissa lap-

sella on kaksi Suomessa asuvaa vanhempaa, joista toisen luona lapsi asuu. Poikkeuksellisissa tapauksissa ohjeen mekaaninen soveltaminen saattaa johtaa tuloksiin, jotka eivät noudata lakia. (Aaltonen 2020, 514.)

Ohjeessa lapsen kustannukset on jaettu yleisiin ja erityisiin kustannuksiin. Yleiset kustannukset koskevat kaikkia lapsia ikäryhmittäin, ja erityiset kustannukset arvioidaan yksilöllisesti jokaisen lapsen kohdalla. (Aaltonen 2020, 519.) Elatuksen lähtökohtana ja ylärajana on lapsen yksilöllinen elatuksen tarve. Rahamääräisenä suoritettavaa elatusta ei juurikaan määrätä lapsen tarvetta suuremmaksi. (Aaltonen 2020, 511–512.)

Yleiset kustannukset koskevat peruskulutusta, kuten ravintoa, vaatteita, jalkineita ja tavanomaista virkistys- ja harrastustoimintaa, jota voidaan katsoa kaikkien ikäluokan lasten tarvitsevan elatukseensa. Lapsen yleisten kustannusten määrä on arvioitu erikseen ikäryhmittäin: 0–6-vuotiaat, 7–12-vuotiaat ja 13–17-vuotiaat. Peruskulutuksen määrän arviointi perustuu Tilastokeskuksen kulutustutkimukseen. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 6–7.) Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa vuosittain yleisten kustannusten määrän (Aaltonen 2020, 519). Vuonna 2021 lapsen yleisten kustannusten rahamäärät ovat 0–6-vuotiaille 306 euroa, 7–12-vuotiaille 357 euroa ja 13–17-vuotiaille 481 euroa (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2021).

Erityisiä kustannuksia ovat esimerkiksi päivähoido- tai koululaisen iltapäiväkerhomaksut, koulutuskustannukset, erityiset harrastus- tai terveydenhoitokustannukset tai vakuutusmaksut. Näiden kustannusten osalta lapsikohtainen vaihtelu on suurta, joten erityiset kustannukset tulee selvittää tapauskohtaisesti elatuksen tarvetta laskettaessa. Tarveharkinnassa huomioidaan se, ovatko kustannukset kohtuulliset ja ovatko vanhemmat yhdessä sopineet kustannukset aiheuttavasta seikasta. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 8.) Esimerkiksi lapsen elatuksen tarpeen määrittelyssä huomioitiin erityisinä kustannuksina iltapäiväkerhomaksu 110 euroa, aamupäiväkerhomaksu 11 euroa ja vakuutus 28 euroa kuukaudessa (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754).

Lisäksi erityisiin kustannuksiin lasketaan osuus lapsen lähivanhemman asumiskustannuksista. Elatusapuohjeen mukaan lähivanhempi tarvitsee suuremman asunnon lapsen tilan tarpeen vuoksi, joten hänen asumiskustannuksensa ovat yleensä suuremmat.

Koska asumiskustannukset vaihtelevat mm. perheen koosta riippuen, asumiskustannuksista huomioidaan kaavamaisesti prosenttiosuus lapsen erityiskustannuksina. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 8.)

Esimerkiksi lapsen osuus lähivanhemman asumiskustannuksista on 23 %, jos taloudessa on yksi lapsi, 19 %, jos taloudessa on 2 lasta, 16 %, jos taloudessa on kolme lasta tai 14 %, jos taloudessa on 4 lasta. Laskennassa huomioidaan vain taloudessa asuvat vanhemman omat lapset. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 59.) Tällä prosenttiosuuslaskennalla lapsen osuus lähivanhemman asumiskustannuksista oli 157,30 euroa (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754), 62,59 euroa (Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402) tai 11,58 euroa (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470) kuukaudessa.

Lapsilisää maksetaan lapsen elatusta varten, mistä syystä lapsilisä otetaan huomioon lapsen elatuksen tarvetta arvioitaessa vähentävänä tekijänä (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 9). Tämän perusteella lapsen elatuksen tarpeesta vähennettiin lapsilisän määrä 94,88 euroa kuukaudessa (Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402). Vuonna 2021 lapsilisän määrä on ensimmäisestä lapsesta 94,88 euroa, toisesta lapsesta 104,84 euroa, kolmannesta lapsesta 133,79 euroa, neljännestä lapsesta 163,24 euroa ja viidennestä ja jokaisesta seuraavasta lapsesta 182,69 euroa (Kelan www-sivut 2021).

Mikäli lapsen vanhemmalle maksetaan lapsilisää useammasta lapsesta, vähennetään lapsen elatuksen tarpeesta lapsilisien keskiarvon mukainen osuus (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 9). Niinpä kolmen lapsen elatuksen tarpeesta vähennettiin kultakin kolmasosa lähivanhemmalle maksettavasta lapsilisän kokonaismäärästä eli 111,17 euroa kuukaudessa (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470).

Kuten yllä on selvitetty, lapsen elatuksen tarve vaihtelee yksilöllisesti riippuen iästä ja erityisten kustannusten määrästä. Esimerkiksi 7–12-vuotiaiden lasten elatuksen tarpeet olivat keskenään hyvinkin erilaiset, kun tapauksesta riippuen lopulliseksi elatuksen tarpeen määräksi jäi 564,30 euroa (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754), 323,71 euroa (Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402) tai 253,41 euroa (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470) kuukaudessa.

3.3 Elatusvastuu ja -velvollisuus

Ennen vuoden 1988 avioliittolain uudistusta aviopuolisolla oli täydentävä elatusvelvollisuus yhteisessä kodissa asuvaa puolison lasta kohtaan (Gottberg 2013, 209; Kangas 2018, 53–54). Nykyään elatusvelvollisuus koskee vain ja ainoastaan lapsen vanhempia, jotka vastaavat lapsen elatuksesta oman kykynsä mukaan (Gottberg 2013, 209; Laki lapsen elatuksesta 2 § 1 mom.).

Koska elatusvastuu jakautuu vanhempien elatuskyvyn mukaan, voi toisella olla velvollisuus osallistua elatukseen toista enemmän (Gottberg 2013, 210). Näin tapahtui perheessä, jossa kolmen lapsen yhteenlaskettu elatuksen tarve oli suurempi kuin vanhempien yhteenlaskettu, noin 746 euron elatuskyky. Etävanhemman osuus tästä oli 61,55 %, eli noin 459 euroa, ja lähivanhemman 38,45 %, eli noin 287 euroa. Luonapitovähennysten jälkeen kolmelle lapselle suoritettavaksi elatusavuksi määrättiin yhteensä 401,76 euroa kuukaudessa. (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.) Mikäli taas vanhempi on osittain tai kokonaan elatuskyvytön, häntä ei voida velvoittaa suorittamaan elatusapua rahana (Kangas 2019, 184). Tällaisessa tilanteessa elatusvastuuta katetaan julkisista varoista maksettavalla elatustuella (Gottberg 2013, 210; Elatustukilaki 580/2008, 6 § 1 mom. 2–3 kohta).

Elatusvelvollisuus on ankaraa vastuuta. Siihen ei vaikuta lapsen huolto- tai tapaamisoikeuskysymykset eikä siitä voi vapautua sopimalla. Elatusvelvollisuus päättyy vain, jos lapsi adoptoidaan toiseen perheeseen tai lapsi kykenee elättämään itse itsensä esimerkiksi ansiotyöllä. (Gottberg 2013, 210–211.) Ankara vastuu tarkoittaa myös sitä, että molemmat vanhemmat ovat velvollisia säilyttämään tulotasonsa ennallaan, jotta lapsen elatus pysyy turvattuna. Vanhempi voi omasta tahdostaan irtisanoutua tai vaihtaa työhön, josta maksetaan matalampaa palkkaa. Tällaisissa tapauksissa vanhemman tuloksi voidaan huomioida entisen työn, tai sellaisen työn, joka vanhemman koulutustasolla ja työkokemuksella olisi mahdollista saada, keskiarvopalkka. (Nystén 2015, 181; Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 34.)

Hyväksyttävä syy tulojen alenemiseen voi olla itsestä riippumaton työttömyys, sairastuminen, opiskelu ensimmäiseen ammattiin, lisäkouluttautuminen ansiotason nostamiseksi tai perhevapaa (Kangas 2019, 185–186). Elatusavun alentamista koskevassa

asiassa etävanhempi kertoi jääneensä terveydellisistä syistä ja perhetilanteen vuoksi osittaiselle hoitovapaalle, mistä hän esitti työnantajan ja työterveyshuollon kirjallista selvitystä, ja sai tulonsa huomioituiksi osa-aikatyön mukaisina (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177). Käräjäoikeus katsoi terveydelliset syyt hyväksyttäväksi syyksi tulojen alenemiselle toisessakin tapauksessa, jossa etävanhempi perusteli elatusavun alentamisvaadetta työkyvyttömyydestä johtuvalla elatuskyvyttömyydellä esittäen siitä kirjallista näyttöä (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569).

3.4 Elatusapu

Etävanhempi velvoitetaan suorittamaan elatusapua joko sopimuksella tai tuomiolla (Laki lapsen elatuksesta 4 § 2 mom.). Elatusavun suorittamisvelvollisuus päättyy pääsääntöisesti lapsen täysi-ikäistyttyä. Elatusapu suoritetaan joko etukäteen kuukausittain tai kertamaksuna. (Laki lapsen elatuksesta 6 §; Nystén 2015, 168.) Kuukausittain suoritettava elatusapu on yleisin tapa huolehtia lapsen elatuksesta (Gottberg 2013, 217), ja kerralla suoritettavat elatusavut ovat harvinaisia (Nystén 2015, 168). Elatusapu voidaan määrittää myös eri suuruiseksi eri ajanjaksoille. Tämä vaatii kuitenkin sopimushetkellä tiedossa olevia olosuhteiden muutoksia. On tavallista, että elatusavun määrä sovitaan samansuuruiseksi koko sopimuksen voimassaolon ajalle. (Gottberg 2013, 222.)

Vuonna 2019 sosiaalitoimissa vahvistettiin yhteensä 52 745 elatussopimusta. Sopimukset koskivat viittä prosenttia Suomen alle 18-vuotiaista lapsista. Elatusapua ei vahvistettu lainkaan maksettavaksi 40,9 prosentissa sopimuksia. Elatusavun määrä oli 0–168,18 euroa kuukaudessa 44,9 prosentissa, 168,19–302,73 euroa 12 prosentissa ja yli 302,73 euroa 2,2 prosentissa sopimuksista. Kertasuoritteisesta elatusavusta sovittiin hyvin marginaalisesti (sopimusten määrä oli 26). Tilasto ei sisällä aivan kaikkien kuntien tietoja, mutta kattaa noin 90 prosenttia sosiaalitoimissa vahvistettujen elatussopimusten määrästä. (Terveystieteiden tutkimuskeskuksen www-sivut 2021.)

Lähivanhempi osallistuu lapsen elatukseen osana arkea, joten velvollisuus suorittaa euromääräistä elatusapua koskee vain etävanhempaa (Kangas 2019, 192). Juridisesti elatusapu on lapsen varallisuutta, sillä lain mukaan elatusapu suoritetaan lapselle

(Gottberg 2013, 215; Laki lapsen elatuksesta 4 § 1 mom.). Käytännössä elatusapu maksetaan kuitenkin lähivanhemman tilille, ja lähivanhemmalla on valta määrätä elatusavun käytöstä (Gottberg 2013, 215; Nystén 2015, 169).

Rahassa suoritettavan elatusavun on tarkoitus kompensoida lapsen vaatteista, puhelinlaskuista, terveydenhoidosta ja harrastuksista aiheutuvia kustannuksia, joista lähivanhempi vastaa kuukausittain. Etävanhemman vastuulla ovat vain tapaamisista aiheutuvat ravinto- ja hygieniakustannukset. (Nystén 2015, 169; Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 14–15.) Vanhempi voi halutessaan kustantaa lapselleen ulkomaanmatkoja, merkkivaatteita tai huvipuistoreissuja, mutta lakiin perustuvaa velvollisuutta näihin ei ole (Aaltonen 2020, 512).

Etävanhemman tapaamiset vähentävät lapsen elatuksen tarpeen suuruutta, mistä syystä elatusavun määrän laskennassa huomioidaan etävanhemman eduksi luonapitovähennys. Oikeusministeriön ohjeessa vähennys tehdään kaavamaisesti, ja sen on laskettu vastaavan lapsen päivittäisiä välttämättömiä kustannuksia. Mitä laajempi tapaamisoikeus ja luonapito on, sitä heikommin kaavamainen laskentatapa vastaa todellisia kustannuksia. Laajassa luonapidossa etävanhemmalle syntyy muita kustannuksia välttämättömien kustannusten lisäksi. Tapauskohtaisesti luonapitovähennyksen määrä voi tulla korotetuksi. (Aaltonen 2020, 544–545.)

Elatusapulaskelmassa luonapitovähennyksenä oli 6-vuotiaan lapsen kohdalla huomioitu 32 euroa kuukaudessa (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177) ja 12- ja 7-vuotiaille sisaruksille 34 euroa kummallekin (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470). Vähennykset vastaavat 7–9 yön keskimääräistä kuukausittaista tapaamista (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2021).

3.5 Vanhemman elatuskyky

Vanhempien yksilöllistä elatuskykyä arvioitaessa huomioidaan vanhemman ikä, työkyky, mahdollisuus osallistua ansiotyöhön, käytössä olevien varojen määrä ja muu elatusvastuu (Kangas 2019, 184; Laki lapsen elatuksesta 2 § 1 mom.; Nystén 2015, 168). Rahamääräistä elatuskykyä laskettaessa selvitetään ja huomioidaan vanhemman

tulot, kyvyt hankkia tuloja, muu lakiin perustuva elatusvastuu, kuten uusi puoliso ja muut lapset, sekä vanhemman hyväksyttävät menot elinkustannuksista ja asumisesta (Nystén 2015, 170–173; Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 10).

Kaikki vanhemman saama tulo katsotaan tuloksi riippumatta siitä, onko se verollista tai verotonta. Tuloa ovat palkan lisäksi palkkiot ja muut työstä rahana maksettavat etuudet, kuten lomarahat, ylityö- ja vuorotyölisät. Tuloa ovat myös erilaiset pääomatulot, yritystoiminnasta saadut tulot, eläke sekä sosiaalietuudet. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 32.) Lisäksi vanhemman elatuskykyä voi lisätä hänen perusturvaansa kuulumaton varallisuus, kuten vakituisen asunnon lisäksi omistuksessa olevat kiinteistöt, talletukset tai arvopaperit (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 36).

Vanhemman omat elinkustannukset vähentävät elatuskykyä, ja ne luokitellaan yleisiin ja erityisiin kustannuksiin. Yleisillä kustannuksilla katetaan aikuisen ihmisen keskimääräisesti tarvitsema peruskulutus. Kulutustutkimuksen mukaan yhden aikuisen taloudessa asuva tarvitsee yleisiin kustannuksiinsa enemmän rahaa kuin kahden aikuisen taloudessa asuva. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 10.) Vuonna 2021 yleisten kustannusten määrät ovat yhden aikuisen taloudessa asuvalla 615 euroa ja kahden aikuisen taloudessa asuvalla 518 euroa kuukaudessa (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön www-sivut 2021).

Vanhemman erityisiä kustannuksia huomioidaan rajoitetusti. Esimerkiksi elatuskykyä vähentävinä ei hyväksytä vanhemman harrastuksista johtuvia kustannuksia. Yksilöllisen arvion pohjalta elatuskykyä vähentävinä kustannuksina voidaan hyväksyä työmatka- ja terveydenhoitokustannukset. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 11.) Käräjäoikeus on käyttänyt harkintavaltaansa ja hyväksynyt työmatkakuluja oman auton käytön mukaan.

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeuden ratkaisussa oman auton käytön hyväksymisellä oli eniten vaikutusta lasten elatusavun määrään, koska etävanhemman elatuskyky jäi työmatkakulujen vähentämisen jälkeen vain 225 euroa positiiviseksi kahta lasta kohden. Käräjäoikeus katsoi 580 euron työmatkakulut kohtuullisiksi, koska oman auton käyttö työmatkoihin oli välttämätöntä työaikojen ja julkisten kulkuyhteyksien puutteen

vuoksi. Etävanhemman mukaan muutto lähemmäs työpaikkaa ei ollut mahdollinen uudemmasta erosta ja nuorempien lasten viikoittaisista tapaamisista johtuen. (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003.)

Myös Pohjois-Savon käräjäoikeuden tuomiossa oman auton käytön hyväksymisellä oli vaikutusta etävanhemman elatuskykyyn, sillä työmatkakulut vähensivät elatuskykyä noin 30 prosenttia 459 euroon. Käräjäoikeus huomioi työmatkakuluina 236,25 euroa kuukaudessa, koska syrjäseudulla julkisen liikenteen käyttö ei ollut mahdollista työmatkoihin. (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.)

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden ratkaisussa työmatkakulujen hyväksyminen vahvisti etävanhemman elatuskyvyttömyyttä, koska lähivanhemman hyväksymien 100 euron työmatkakulujenkin kanssa se olisi jäänyt negatiiviseksi. Työmatkan pituus ja terveydelliset syyt olivat riittävät perusteet oman auton käytölle, ja työmatkakuluina huomioitiin 272 euroa kuukaudessa. (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177.)

Yleisten ja erityisten kustannusten lisäksi vanhemman elatuskykyä vähentävät asumiskustannukset. Lähtökohtaisesti ne huomioidaan todellisuutta vastaavina. Jos asumiskustannukset ylittävät paikkakunnan kohtuullisen asumiskustannusmäärän tai ovat vanhemman perheen kokoon suhteutettuna kohtuuttomat, asumiskustannukset voidaan huomioida vain kohtuulliseksi katsotuilta osin. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 37.) Asumiskustannusten kohtuullisuudesta on olemassa myös korkeimman oikeuden päätös: korkein oikeus määräsi elatusapua maksettavaksi, vaikka elatusapuohjeen mukaisesti laskettuna etävanhemmalla ei ollut elatuskykyä, sillä todelliset asumiskustannukset katsottiin vanhemman tulotasoon nähden liian suuriksi (KKO 2010:37).

Vanhemman vallitsevien olosuhteiden vuoksi käräjäoikeus katsoi, että asumismenot oli lähtökohtaisesti huomioitava siten kuin vanhempi ne on esittänyt. Tällä tavalla asumismenoksi muodostui yli 1300 euroa, mikä katsottiin kohtuuttoman suureksi yksin asuvalle vanhemmalle. Asumismenoista huomioitiin kohtuulliseksi katsottu määrä, 900 euroa kuukaudessa. (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003.) Toisaalta taas käräjäoikeus katsoi, että vanhemman asumista koskevat olosuhteet eivät olleet edellisen elatusavun vahvistamisen aikana vallitseviin olosuhteisiin nähden muuttuneet, ja

huomioi asumiskustannuksina hovioikeuden aiemman päätöksen mukaisesti 1300 euroa kuukaudessa (Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781).

Esimerkit näyttävät sen, miten esimerkiksi maakunnasta riippuen käräjäoikeus käyttää harkintavaltaansa kohtuullisten asumiskulujen suhteen. Vertailuna vanhempi omaaloitteisesti kohtuullisti todellisia, yli 1300 euron asumiskulujaan 900 euroon elatusavun alentamisvaatimuksensa perusteeksi jo sosiaaliviraston neuvottelussa. Sovintoon ei silti ollut päästy. Käräjäoikeus piti 900 euron asumiskuluja kohtuullisina ottaen huomioon kahden lapsen tapaamisoikeuden. (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754.)

Vanhemman mahdollisia velkoja ei pääsäännön mukaan huomioida elatuskykyä vähentävinä. Tämä perustuu velkojen maksunsaantijärjestyksestä annettuun lakiin, jonka mukaan lapsen elatusapu on ensisijainen muihin velkoihin nähden. Tästä pääsäännöstä poiketaan asunto- ja opintolainan korkojen ja lyhennysten kohdalla. Asuntolainan hoitomenot katsotaan vaihtoehtoisiksi kustannuksiksi verrattuna vuokra-asunnon asumiskustannuksiin, ja opintolaina katsotaan otetun elatuskyvyn parantamiseksi suoritettujen opintojen tueksi. Tästä syystä ne huomioidaan elatuskykyä vähentävinä. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 11.)

Voimassa olevan elatussopimuksen laadinnan aikaan vanhempien yhteinen talo, jossa etävanhempi asui, oli ollut myynnissä. Etävanhempi oli myöhemmin lunastanut talon itselleen ja jatkanut asuntolainan lyhentämistä, mikä lisäsi hänen kuukausittaisia kustannuksiaan ja vähensi elatuskykyään. Oikeus hyväksyi asumiskustannukset esitetyn mukaisina. (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.) Vanhempien yhdessä omistama talo oli myyty tappiolla, ja etävanhemman tililtä veloitettiin jäljelle jääneen yhteisen lainan lyhennystä 437 euroa kuukaudessa. Käräjäoikeus huomioi siitä kohtuulliseksi katsomanaan määränä etävanhemman elatuskykyä vähentäväksi 50 euroa kuukaudessa. (Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337.)

Vanhemmalla voi olla myös muuta elatusvastuuta joko siten, että hänen luonaan asuu omia lapsia tai hän suorittaa elatusapua muualla asuvalle lapselleen. Luonaan asuvista lapsista vanhempi saa tehdä puoliosuuden vähennyksen lapsen yleisten kustannuksen määrästä. Näiden lasten osalta saatavaa lapsilisää ei huomioida, vaan sillä katetaan

lasten erityisiä kustannuksia. Muualla asuvien lasten osalta vähennyksenä toimii lähtökohtaisesti heille maksettavan elatusavun määrä. Tästä voidaan poiketa, mikäli elatusapu on vanhemman elatuskykyyn nähden liian suuri. Vanhemmalla voi olla myös avioliittolakiin perustuvaa elatusvastuuta puolisostaan, joka on hänen elatuksensa varassa. Tällöin vanhemman elatuskyvystä voidaan vähentää puolison yleisiin kustannuksiin ja asumiskustannuksiin tarvittava määrä. Avopuolison kohdalla vähennys voi olla enintään puolet. (Aaltonen 2020, 540–541; Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 11–12.)

Esimerkiksi uuden lapsen syntymän myötä etävanhemmalle oli tullut uutta elatusvastuuta 250 euroa kuukaudessa. Lisäksi uuden avoliiton purkautumisen myötä hänen asumismenonsa ja yleiset kustannuksensa olivat nousseet. Käräjäoikeus katsoi etävanhemman elämäntilanteen muuttuneen hyväksytysti suhteessa voimassa olevaan elatussopimukseen. (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754.)

Myös kahden uuden lapsen syntymä voimassa olevan elatussopimuksen laadinnan jälkeen oli itsestään selvästi otettava huomioon etävanhemman muuna elatusvastuuna, joten vanhemman elatuskyvystä vähennettiin puoliosuus molempien lasten laskennallisista yleisistä kustannuksista (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177).

Siitäkin huolimatta, että kyseessä olevalle lapselle suoritettavan elatusavun määräksi jäi laskelman perusteella 125 euroa, käräjäoikeus huomioi etävanhemman elatuskykyä vähentävänä hänen toiselle lapselleen suorittamansa elatusavun 200 euroa kuukaudessa (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129).

Tämän työn esimerkkiratkaisujen perusteella tulkinta käräjäoikeuksissa näyttää olleen se, että muu elatusvastuu hyväksytään sellaisena kuin se on: joko sen suuruisena, mitä muualla asuvan lapsen elatusavun sovituksi määräksi on esitetty tai sen suuruisena, mitä oikeusministeriön ohjeen mukaan lasketaan luona asuvan lapsen yleisten kustannusten puoliosuudeksi. Kuitenkaan näissä tapauksissa ei ilmennyt, että muualla asuvalle lapselle suoritettavaa elatusapua olisi voitu pitää liian suurena.

Kumman tahansa, lähi- tai etävanhemman, elatuskyky voi olla nolla tai jopa miinusmerkkinen. Mikäli lähivanhemmalla ei ole lainkaan elatuskykyä, voi etävanhempi

kyetessään joutua kattamaan lapsen elatuksen tarpeen kokonaan. (Nystén 2015, 181.) Yhtä lailla elatusavun määrää ei elatuslain perusteella voi tuomita vanhemman elatuskykyä ylittäväksi. Näissä tilanteissa pienituloisen etävanhemman rahallinen panostus lapsen elatukseen voi jäädä laskennallista tarvetta pienemmäksi. Tämä taas jättää elatuksen lähivanhemman vastuulle riippumatta lähivanhemman todellisesta elatuskyvystä. Tämän epätasapainon paikkaamiseksi lapsi voi saada yhteiskunnan varoista maksettavaa Kelan elatustukea ja lähivanhempia Kelan asumistukea. (Aaltonen 2020, 512–513.)

Lähivanhemmalle oli myönnetty Kelan asumistukea, mikä vähän paikkasi molempien vanhempien elatuskyvyttömyydestä johtuvaa taloudellista epätasapainoa (Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402). Toisaalta elatuskyvyttömyyteen saattaa tulla muutoksia kumman tahansa vanhemman kohdalla tulevaisuudessa, sillä elatuskyvyn lähivanhempia oli palaamassa hoitovapaalta työmarkkinoille vajaan puolen vuoden kuluessa tuomion antamisesta, minkä mahdolliset elatuskykyä kohentavat seuraukset eivät tuomiosta ilmene (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177). Kun elatuskyky on osittain, eikä vanhempien yhteenlaskettu elatuskyky kata lapsen tai lasten elatuksen tarvetta, voidaan koko etävanhemman elatuskyky määrätä suoritettavaksi rahamääräisenä elatusapuna (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003).

3.6 Elatustuki

Elatustuella turvataan lapsen oikeus riittävään elatukseen silloin, kun toinen vanhempia ei osallistu hänen elatukseensa lainkaan tai osallistuu siihen vain osittain (Gottberg 2013, 210; Kangas 2019, 201). Elatustukea on haettava kirjallisesti (Elatustukilaki 11 § 1 mom.). Edellytyksenä elatustuen myöntämiselle on se, että elatustukea alhaisempi elatusavun määrä johtuu nimenomaan etävanhemman puutteellisesta elatuskyvystä, mistä syystä rahamääräistä elatusapua ei voida vahvistaa lainkaan maksettavaksi tai se vahvistetaan elatustukea pienemmäksi (Aaltonen 2020, 558; Elatustukilaki 6 § 1 mom. 2–3 kohta).

Yleisten myöntämisedellytysten täyttyessä elatustukea voidaan myöntää kolme kuukautta takautuvasti, ja sitä voidaan maksaa erityisen painavasta syystä takautuvasti

kolme kuukautta ylittävältä ajalta. Erityisen painavaksi syyksi lainvalmisteluaineistossa määritellään elatusaputuomion viipyminen tai tuomiolla takautuvasti maksettavaksi vahvistetun elatusavun maksamisen laiminlyönti. (HE 49/2008, 24.) Elatustuen euromääräinen suuruus vuosina 2012–2021 esitetään taulukossa 1.

Taulukko 1. Elatustuen määrät vuosina 2012–2021 (Kelan www-sivut 2021)

Vuosi	Elatustuki €/kk
2021	167,35
2020	167,01
2019	158,74
2018	156,39
2017	155,50
2016	154,77
2015	155,17
2014	153,63
2013	151,85
2012	147,96

Kun etävanhemmalla ei ollut lainkaan elatuskykyä, käräjäoikeus vahvisti elatusavun määräksi 0 euroa kuukaudessa etävanhemman puutteellisen elatuskyvyn vuoksi (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177). Kun elatuskykyä oli osittain, käräjäoikeus vahvisti elatusavun elatustuen määrää pienemmäksi etävanhemman puutteellisen elatuskyvyn vuoksi (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402). Jokaisessa neljässä tapauksessa lapsille syntyi oikeuden tuomion jälkeen oikeus saada elatuksensa turvattua osittain tai kokonaan Kelan elatustuella. Koska aiempi elatusavun määrä oli vastannut Kelan elatustukea, ei oikeusprosessin lopputuloksella ollut vaikutusta lapsen kuukausittain saamaan rahamäärään.

Elatustuen avulla ei lapsen saama rahamäärä pysy ennallaan, mikäli elatusapua alennetaan ja aiemmin sovittu elatusapu on ollut elatustukea suurempi. Kun kolmen lapsen elatusapujen alkuperäiset määrät olivat aiemmin olleet noin 145, 215 ja 220 euroa ja elatusapua alennettiin 0 euroon kunkin lapsen osalta etävanhemman puutteellisen elatuskyvyn vuoksi, aleni kuukausittainen rahamäärä noin 30 euroa lasta kohden Kelan elatustuen ollessa noin 167 euroa (Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781). Samoin kävi silloinkin, kun yhden lapsen 200 euroa ollut elatusapu alennettiin etävanhemman puutteellisen elatuskyvyn vuoksi Kelan elatustukea pienemmäksi (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129).

Oikeus elatustukeen syntyy myös niissä tapauksissa, joissa etävanhempi laiminlyö sopimuksella tai tuomiolla vahvistetun elatusavun maksamisen (Elatustukilaki 6 § 1 mom. 1 kohta; Gottberg 2013, 245). Tällaisessa tapauksessa elatusavun maksuvelvollisuus ei raukea, vaan maksamatta jätetyt ja elatustuella korvatut elatusavut ovat perintäkelpoisia (Kangas 2019, 202).

4 ELATUKSESTA SOPIMINEN JA SOPIMUKSEN MUUTTAMINEN

4.1 Elatussopimus

Suomessa sopimusoikeuden keskeiset periaatteet ovat sopimusvapaus ja sopimuksen sitovuus (Saarnilehto & Annola 2018, 17). Sopimusvapaus antaa osapuolille mahdollisuuden sopia sopimuksen sisällöstä. Lainsäädännön vaikutus sopimuksen sisältöön riippuu siitä, onko laki pakottava (indispositiivinen) vai tahdonvaltainen (dispositiivinen). (Saarnilehto & Annola 2018, 138.) Tehty sopimus sitoo sopijaosapuolet oikeudelliseen suhteeseen (Saarnilehto & Annola 2018, 5).

Elatusasiat ovat lähtökohtaisesti dispositiivisia, eli vanhemmilla on sopimusvapaus elatuksen hoitamisen ja siitä sopimisen suhteen. Mitätön on ainoastaan sopimus, jolla luovutaan oikeudesta saada elatusapua vastaisuudessa. (Gottberg 2013, 210–211; Hakalehto 2018, 234.) Vaikka lapsen erillään asuvat vanhemmat voivat halutessaan hoitaa elatuksen vapaamuotoisesti, kumman tahansa vanhemman vaatimuksesta on laadittava virallinen sopimus lapsen elatuksesta (Hakalehto 2018, 232). Lain mukaan kiinteämääräinen elatusapu voidaan vaatia vahvistettavaksi aina niissä tapauksissa, joissa lapsi ei asu vanhempansa kanssa (Laki lapsen elatuksesta 4 § 1 mom.).

Elatuslaissa määrätään, että elatusavusta on sovittava kirjallisesti. Sopimukseen on merkittävä lapsen ja vanhempien henkilötiedot, elatusavun määrä, elatusavun suorittamisen alkamis- ja päättymisajankohdat, elatusavun maksamisen eräpäivä ja se, kelle elatusapua suoritetaan. Sopimus on allekirjoitettava rahamääräistä elatusapua suorittavan, eli etävanhemman, ja lapsen edustajan, yleensä lapsen toisen vanhemman, toimesta. (HE 90/1974, 51; Kangas 2019, 193; Laki lapsen elatuksesta 7 § 1–2 mom.)

Sopimuksen sisältöä koskevat muotomääräykset eivät ole pakottavia, joten niiden syrjäyttäminen ei aiheuta sopimuksen tehottomuutta. Tehty sopimus on silti pätevä, vaikka sen sisältö ei täysin noudattaisi elatuslain määräyksiä. (HE 90/1974, 51.)

4.2 Elatussopimuksen vahvistaminen

Jos vanhemmat sopivat keskenään lapsen elatuksesta, he voivat valita, vahvistavatko he sopimuksen vai eivät. Tehty elatussopimus on sopimuksena sitova, mutta se ei ole täytäntöönpanokelpoinen vahvistamattomana. (Gottberg 2013, 213–214; HE 90/1974, 51; Kangas 2019, 193.) Täytäntöönpanokelpoisuus tarkoittaa, että sosiaalilautakunnan vahvistama sopimus voidaan panna täytäntöön, kuten lainvoimainen tuomio (HE 90/1974, 51). Mikäli vahvistamattoman elatussopimuksen perusteella sovittuja elatus-apuja jätetään maksamatta, ei niiden maksamiselle voi vaatia täytäntöönpanoa eikä lapsella ole oikeutta saada elatustukea ennen kuin on saatu aikaan vahvistettu sopimus lapsen elatuksesta (Gottberg 2013, 214).

Laissa on säädetty kunnan sosiaalilautakunnan tai tuomioistuimen toimivallasta vahvistaa elatussopimus (Laki lapsen elatuksesta 8 § & 9 §). Tavallisesti elatussopimus ja muut lasta koskevat sopimukset laaditaan kunnan lastenvalvojan luona (Elatusvelvollisten liitto ry:n www-sivut 2021). Viranomaisen on ennen sopimuksen vahvistamista varmistettava, että sopimus on sisällöltään lapsen edun mukainen ja kohtuullinen vanhempien maksukykyyn nähden (Hakalehto 2018, 234–235).

Tavallisimmin elatussopimus määrätään toistaiseksi voimassa olevaksi (Gottberg 2013, 222). Koska lapsella on oikeus saada elatusta vanhemmiltaan, kunnes hän täyttää 18 vuotta (Laki lapsen elatuksesta 3 § 1 mom.), tarkoittaa toistaiseksi voimassa oleva sopimus sitä, että sopimus umpeutuu lapsen 18-vuotissyntymäpäivänä. Näissä tapauksissa myöhemmin ilmenevät muutostarpeet pitää hoitaa uudella sopimuksella tai tuomiolla (Gottberg 2013, 222). Sosiaaliviranomaiset usein vahvistavat määräaikaista elatussopimuksia. Määräaikaiset elatussopimukset eivät kuitenkaan ole asianajajien mielestä suositeltavia, koska tällöin määräajan umpeuduttua ei ole täytäntöön pantavissa olevaa sopimusta, mikäli uutta sopimusta ei saada aikaiseksi. (Nystén 2015, 183.)

Vanhemmat voivat sopia keskenään elatusavun suuruudesta ja toimittaa sopimuksen kunnan lastenvalvojan vahvistettavaksi. Lastenvalvojan velvollisuutena on ennen sopimuksen vahvistamista varmistaa, että se on lapsen edun mukainen. (Kangas 2019, 193.) Mikäli vanhemmat eivät pääse keskenään sopuun elatusavusta, voivat he kääntyä lastenvalvojan puoleen ja pyytää elatuslaskelman laatimista (Nystén 2015, 183). Lastenvalvojan tehtävänä on kuulla molempia vanhempia sekä toimia sovittelijana ja neuvottelijana sopimustilanteessa (Elatusvelvollisten liitto ry:n www-sivut 2021).

Pääsääntöisesti lastenvalvojan palveluja käytetään lapsen kotikunnassa, mutta etävanhempi voi kääntyä myös oman asuinpaikkakuntansa lastenvalvojan puoleen avun saamiseksi. Lastenvalvoja ei ole sopimuksen osapuoli eikä hän voi vahvistaa sellaista sopimusta, johon toinen vanhempi ei suostu. Suurin osa sopimuksista saadaan sovittua lastenvalvojan luona. Lastenvalvojan palvelut ovat maksuttomia. (Elatusvelvollisten liiton www-sivut 2021.) Sosiaalitoimien vuonna 2019 vahvistamista 52745 elatussopimuksesta noin 20 %:ssa elatussopimusta muutettiin. Muutetuista sopimuksista 71 %:ssa maksettavan elatusavun määrää alennettiin ja 29 %:ssa elatusavun määrää korotettiin. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen www-sivut 2021.)

4.3 Elatussopimusasia käräjäoikeudessa

Mikäli vanhemmat eivät pääse keskenään tai lastenvalvojan avustuksella sopuun elatusavusta, jää ainoaksi vaihtoehdoksi sopimuksen vahvistuttaminen tuomioistuimessa (Nystén 2015, 183). Prosessioikeudellisesti elatusasiat ovat riita-asioita, kun taas lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat hakemusasioita (Gottberg 2004, 31). Oikeudenkäynti tuomioistuimessa on käytännössä täysin samanlainen koski se elatusavun vahvistamista tai vahvistetun elatusavun muuttamista (Nystén 2015, 187). Elatusapua voidaan vaatia erillisenä asiana tai lapsen huoltoa, tapaamista ja asumista koskevien asioiden yhteydessä (Aaltonen 2020, 210).

Elatusapua voidaan lähtökohtaisesti tuomita aikaisintaan kanteen vireille tulosta alkaen (Aaltonen 2020, 554; Laki lapsen elatuksesta 10 § 1 mom.). Eriyisen painavasta syystä elatusapua voidaan tuomiolla määrätä maksettavaksi kanteen vireillepanoa edeltävän vuoden ajalta (Laki lapsen elatuksesta 10 § 2 mom.).

Elatusasiassa oikeudessa vastakkain ovat etävanhempi ja lapsi, jota lähivanhempi edustaa. Yleensä tosiasiallisesti oikeudenkäynnissä vastakkain ovat vanhemmat. (Aaltonen 2020, 215). Lapsen elatusta koskevassa asiassa voidaan pyrkiä sovintoon myös tuomioistuinvaiheessa. Sovittelussa on huomioitava lapsen etu. Sovittelijana tuomioistuimessa toimii tuomari, jonka päämääränä on auttaa riidan osapuolia löytämään sovinnollinen ratkaisu asialle. (Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 394/2011, 5 § 1 mom., 7 § 1 mom. & 10 § 1 mom.)

Elatuslaki ei velvoita tuomioistuinta huomioimaan lapsen etua päätöksenteossa. Lapsen etu kuitenkin huomioidaan siten, että tuomari kyselemällä pyrkii selvittämään lapsen elatuksen riittävyttä. Elatusavun suuruutta vahvistaessaan tuomioistuin ei voi vahvistaa sen määrää vanhempien vaatimuksia pienemmäksi eikä suuremmaksi. (Aaltonen 2020, 207–208.) Tästä syystä tuomioistuin ei vahvistanut elatusavun määrää vaadittua pienemmäksi, vaikka lastenvalvojalla laaditun ensimmäisen laskelman perusteella uudeksi elatusavun määräksi tuli 193,63 euroa ja etävanhemman asumiskulujen kohtuullistamisen jälkeen toisen laskelman perusteella 247,75 euroa. Oikeudessa etävanhempi vaati elatusavun määräksi 250 euroa, joten elatusapu vahvistettiin etävanhemman vaatimuksen mukaisesti. (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754.)

4.4 Elatussopimuksen muuttamisen perusteet

Vahvistettua sopimusta lapsen elatuksesta on mahdollista muuttaa. Muutos voidaan tehdä joko lastenvalvojan luona sopimalla tai käräjäoikeuden vahvistamalla tuomiolla. Muutoksen perusteena tulee olla olosuhteiden olennainen muutos joko lapsen oikeudessa elatukseen, lapsen elatuksen tarpeessa, vanhemman elatuskyvyssä tai lapsen omassa elatuskyvyssä. (Laki lapsen elatuksesta 11 § 1 mom.; Nystén 2015, 186.) Tässä työssä käsitellään näitä muutosperusteita. Elatussopimuksen muutosperusteena voi olla myös alkuperäisen sopimuksen kohtuuttomuus, eli elatusavun määrä on elatuslain kriteereiden näkökulmasta sovittu liian suureksi tai liian pieneksi (Gottberg 2013, 223; HE 90/1974, 54).

Elatusavun muuttamisen kohtuullisuutta tulee arvioida lapsen ja etävanhemman olosuhteiden näkökulmasta (Laki lapsen elatuksesta 11 § 1 mom.). Lainvalmisteluaineis-

tossa mainitaan, että elatusapua voidaan muuttaa, mikäli olosuhteiden muutoksen takia elatusapu ei riitä lapselle tai se on muodostunut etävanhemman maksukykyyn suhteutettuna kohtuuttomaksi (HE 90/1974, 54). Kohtuullisuusarviointia ei siis tehdä lähivanhemman näkökulmasta. Koska elatusavun määrittämisessä otetaan huomioon elatuslain 1–3 § määräykset, tulee myös lähivanhemman elatuskyky huomioiduksi, ja elatusavun muuttamisen edellytyksiä arvioitaessa tehdään kokonaisharkinta. (Aaltonen 2020, 554.)

Vuonna 1974 elatuslakia säädettäessä elatusavun muutuskynnys säilytettiin korkeana. Pyrkimyksenä oli säilyttää lapsen aseman vakaus ja estää toistuvat muutosoikeudenkäynnit. (Aaltonen 2020, 553.) Oikeuskäytännössä muutuskynnys onkin pysynyt korkeana ennen lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi laaditun ohjeen laadintaa. Ohjeen laadinnan tavoitteena, muun selkiyttämisen ohella, oli laatia mahdollisimman yksiselitteiset ohjeet elatusavun muuttamisen edellytyksistä ja siten joustavoittaa muutuskynnystä. Muutuskynnyksen korkeutta on kritisoitu oikeuskirjallisuudessa, ja sen on nähty voivan kääntyä lapsen etua vastaan, sillä liian suurten elatusapujen maksamista laiminlyödään todennäköisemmin. (Aaltonen 2020, 553). Muutuskynnyksen korkeuden yksi selitys on se, että laissa ei ole määritelty elatusavun määrästä tarkasti, ja tästä syystä muutuskynnyksen ylittymisen arviointi on ollut hankalaa (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 16).

Elatusavun määrän alentamista pidettiin sekä vanhemman että lapsen näkökulmasta kohtuullisena. Etävanhemman elatuskyky oli muodostunut pysyvästi puutteelliseksi (0 euroa), ja alkuperäinen elatusavun määrä vastasi Kelan elatustukea. (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177.) Näissä muutuskynnyksen korkeutta ei voi arvioida lapsen näkökulmasta, sillä lapsen olosuhteisiin elatusavun muutoksella ei ollut vaikutusta. Lapsen saama rahamäärä pysyi samana, ja maksajaksi vaihtui etävanhemman sijaan Kela. Kyseessä on ollut lähinnä elatusavun määrän muodostuminen liian suureksi suhteutettuna etävanhemman elatuskykyyn.

Kun elatusavun määrää alennettiin 370 eurosta 250 euroon, se oli kohtuullista etävanhemman näkökulmasta hänen olosuhteissaan tapahtuneiden useiden muutosten perusteella. Alentaminen oli kohtuullista myös lapsen olot huomioiden, koska elatusapulaskeimat näyttivät lapsen elatusavun suuruudeksi jonkin verran pienempää summaa.

(Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754.) Kahden lapsen elatusavun alentaminen 309,95 eurosta 225 euroon kuukaudessa oli kohtuullista sekä etävanhemman että lasten olot huomioiden. Etävanhemman olosuhteet olivat muuttuneet olennaisesti työkyvyttömyyden vuoksi, ja lisäksi hän lyhensi vanhempien yhteistä velkaa. (Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337.) Ensimmäisessä lapsen elatusapu aleni 120 euroa ja toisessa kahden lapsen yhteensä 170 euroa kuukaudessa siten, että heille ei syntynyt oikeutta saada elatustukea valtion varoista, kuten edellä esitetyissä esimerkeissä. Lasten elatus oli kuitenkin turvattavissa toisen vanhemman elatuskyvyllä.

Kolmen lapsen osalta elatusapujen määriä alennettiin 254,50 eurosta kahdelle 124,25 euroon ja yhdelle 153,06 euroon kuukaudessa. Alentaminen oli käräjäoikeuden mukaan kohtuullista sekä etävanhemman että lasten näkökulmasta. Lähivanhemmalla oli myös elatuskykyä, mitä ei kuitenkaan ollut siinä määrin, että elatuksen tarve olisi saatu täytettyä. Lapsille tuli elatusavun lisäksi oikeus Kelan elatustukeen. (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.) Elatusavun lisäksi maksettava elatustuki huomioiden keskimääräinen alentuminen oli noin 87 euroa kuukaudessa, mitä vajetta ei saatu ainakaan täysin paikattua lähivanhemman elatuskyvyllä.

4.5 Olennainen muutos

Elatusapua tulee alentaa, mikäli olosuhteet niin edellyttävät. Oikeuskäytännössä olennaisen muutoksen tulkintaa on kuitenkin pidetty korkeana erityisesti elatusavun alentamisvaateiden suhteen. (Gottberg 2013, 223–234.) Elatusapuoheessa muutuskynnyksen arvioinnin pohjana on voimassa oleva elatussopimus sekä sen vahvistamisen aikana vallitsevana ollut tilanne. Olosuhteiden tulee olla muuttuneet sen verran, että uusilla tiedoilla laskelman lopputulos eroaa voimassa olevasta elatusavusta vähintään 15 prosenttia. Tämän lisäksi muutokselta edellytetään pitkäaikaisuutta. Muutuskynnyksen ylityttyä tehdään vielä muutoksen kohtuullisuuden suhteen kokonaisharkinta. (Aaltonen 2020, 553–554; Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 17.) Jotta muutuskynnyksen ylittyminen olisi mahdollisimman hyvin selvitettävissä, on tärkeää, että elatusapua vahvistettaessa sopimukseen kirjataan sekä vanhempien elatuskykyä että lapsen elatuksen tarvetta koskevat asiat, jotka ovat vaikuttaneet elatusavun määrään (Aaltonen 2020, 552).

Lapsen kohdalla olennainen muutos olosuhteissa tapahtuu todennäköisimmin teini-ikään kynnyksellä, jolloin elatusapuohjeen määritelmän mukaisesti elatuksen tarve nousee ja harrastuskustannukset saattavat kasvaa (Nystén 2015, 187). Lapsen laskennalliset yleiset kustannukset nousevat 357 eurosta 481 euroon hänen täyttäessään 13 vuotta (Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut 2021).

Vanhemmalla taas uusi elämäntilanne voi aiheuttaa olennaisen muutoksen olosuhteissa. Vanhempi voi muuttaa parisuhteeseen, jolloin osuus asumiskustannuksista pienenee, tai pois parisuhteesta, jolloin osuus asumiskustannuksista suurenee. Vanhempi voi saada uuden lapsen, jolloin muu elatusvastuu lisääntyy. Vanhemman tulot voivat nousta tai hyväksyttävästä syystä alentua. (Nystén 2015, 186.) Hyväksyttävä elatuskykyä alentava olennainen muutos on tulojen alentuminen esimerkiksi työttömyyden, sairastumisen tai perhevapaan vuoksi (kappale 3.3) tai muun elatusvastuun kasvu perheenlisäyksen myötä (kappale 3.5). Edellä mainittuja muutostekijöitä voi olla yksi tai useampi, jotka yhdessä saavat aikaan muutuskynnyksen ylittymisen. Yksittäinen tekijä voi olla vanhemman elatuskykyä heikentävä työttömyys. Yhteisvaikutuksen voi aiheuttaa esimerkiksi lähivanhemman tulotason nousu ja etävanhemman muun elatusvastuun kasvu. (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 55.)

Tämän opinnäytetyön aineistosta yleisimmäksi olennaiseksi muutokseksi nousee etävanhemman pienentyneet tulot, mikä on vaikuttanut elatuskykyyn alentavasti. Hyväksyttävänä syynä tulojen alentumiselle on ollut terveydelliset syyt (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781; Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177), perhevapaa (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177), työpaikan vaihto töiden päättymisen vuoksi (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003) tai työttömyys (Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402).

Olennainen muutos on aiheutunut usein myös perhesuhteissa tapahtuneen muutoksen myötä, kun vanhemmalle on voimassa olevan elatussopimuksen laadinnan jälkeen syntynyt uusi lapsi tai lapsia, joille hän joko suorittaa vahvistettua elatusapua tai joiden osalta hän saa vähentää yleisten kustannusten puoliosuuden (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003; Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129; Varsinais-Suomen

KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754). Myös asumiskulujen nousu asuntolainan lyhennysvapaan (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470) tai parisuhteen (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754) päätyttyä on katsottu olennaiseksi muutokseksi.

4.6 Elatussopimuksen laiminlyönti

Sopijaosapuolilla, eli elatussopimuksen ollessa kyseessä lapsen vanhemmilla, on velvollisuus noudattaa tehtyä sopimusta eikä sen noudattamisesta voi vetäytyä yksipuolisella päätöksellä. Sopimus on sitova koko voimassaolonsa ajan siitäkin huolimatta, että se olisi muuttunut jollekin sopijaosapuolista epäedulliseksi. Sopimuksen osapuolilla on yhdessä sopien oikeus tehdä muutoksia sopimukseen tai korvata sopimus kokonaan uudella. (Saarnilehto & Annola 2018, 165–166 & 181.)

Lastenvalvojan tai tuomioistuimen vahvistama elatussopimus on suoraan ulosottokelpoinen (Ulosottokaari 7052/5007, 2 luku 2 § 1 mom.). Etävänhempi voi joutua ulosottotoimien kohteeksi, jos hän jättää elatusavun maksamatta. Näin oli tapahtunut, sillä tuomiolauselmasta ilmenee, että etävänhemmälle oli kertynyt elatusvelkaa ulosottoon (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315). Toisessa tapauksessa etävänhempi oli ilmoittanut kyvyttömyydestään maksaa elatusapuja, ja käräjäoikeus tuomioissaan piti todennäköisenä, että hänelle oli kertynyt elatusapuvelkaa ulosottoon (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129). Epäselväksi jäi tuomiolauselmaan perusteella ulosoton tilanne tapauksessa, jossa etävänhempi oli laiminlyönyt noin 580 euron kuukausittaiset elatusavut kanteen vireille tulosta alkaen (Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781).

Lapselle suoritettavaksi määrätty elatusapu voidaan siis maksamatta jättämisen jälkeen vaatia maksettavaksi ulosottoteitse, tai sen voi hakea elatustukena Kelalta. Lapselle voidaan maksaa elatustukea, mikäli elatusvelvollinen laiminlyö elatusavun maksamisen (Elatustukilaki 6 § 1 mom. 1 kohta). Elatustukilaissa elatusavun maksamisvelvollista vanhempaa, eli etävänhempää, kutsutaan elatusvelvolliseksi (Elatustukilaki 2 § 1 mom. 2 kohta), vaikka tosiasiallisesti elatusvelvollisia ovat lapsen molemmat vanhemmat (Laki lapsen elatuksesta 2 § 1 mom.).

Kelan lapselle suorittama elatustuki on niin sanottua lainarahaa, jos elatustukea maksetaan elatusavun laiminlyönnin perusteella. Kelalla on oikeus periä etävanhemmalta lapselle maksettua elatustukea vastaava rahamäärä. Jos vahvistettu elatusapu on ollut elatustukea suurempi, elatustuki ei kata sitä kokonaisuudessaan, mutta elatusapu erääntyy myös elatustuen ylimeneviltä osin kuukausittain. Näissä tapauksissa Kela perii etävanhemmalta koko elatusavun määrän ja perinnän onnistuttua suorittaa elatus-tuen ylittävän osuuden lapselle. (Elatustukilaki 19 § 1 mom.; Gottberg 2013, 247–248.) Mikäli elatustuen hakemisen jälkeen etävanhempi ei kohtuullisessa ajassa suorita erääntyneitä elatusapuja ja ryhdy suorittamaan elatusapua Kelan kautta, on Kelalla velvollisuus siirtää perintä ulosottoimin tehtäväksi (Elatustukilaki 19 § 2 mom.).

Ilman ulosoton toteutumistakin etävanhempi voi joutua taloudellisesti hankalaan tilanteeseen, jos elatusavun muuttamisesta ei saada sovittua kohtuullisessa ajassa. Etävanhempi kertoi maksaneensa asian käsittelyn aikana erääntyneet elatusavut luottotietojen menetyksen pelossa heikosta taloustilanteestaan huolimatta (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177). Toinen etävanhempi kertoi maksukykyynsä nähden ylisuurten elatusapujen velkaannuttavan häntä jatkuvasti. Hän oli silti maksanut niitä tuomion julistamiseen asti. (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.)

5 ELATUSAVUN MUUTOSPROSESSIN KUSTANNUKSET

5.1 Oikeudenkäyntikulut

Oikeudenkäynnin tulisi olla mahdollisimman varmaa, joutuisaa ja halpaa, jotta siinä saavutettaisiin yksityishenkilön oikeussuoja. Kuitenkin oikeudenkäynteihin kuluu asianosaisilta paljon aikaa ja rahaa. (Jokela 2019, 1.) Oikeudenkäyntikulut ovat oikeusprosessista aiheutuvia kustannuksia, joita ovat hakemus-/oikeudenkäyntimaksut, asianajopalkkiot, asianosaiselle itselleen aiheutuvat kulut ja todistajakustannukset (Jokela 2019, 5).

Tuomioistuimen perimillä hakemus- ja oikeudenkäyntimaksuilla katetaan tuomioistuimessa asian käsittelystä aiheutuvia kustannuksia. Oikeudenkäyntimaksu käräjäoi-

keudessa on dispositiivisessa riita-asiassa 510 euroa ja hakemusasiassa ja indispositiivisessa riita-asiassa 260 euroa ja niistä säädetään tuomioistuinmaksulaisissa. Maksujen suuruudella on pyritty ehkäisemään oikeusturvaintressiltään pienten asioiden käsittely tuomioistuimessa ja toisaalta pyritty siihen, ettei maksu estä oikeusturvan hakemista välttämättömässä tapauksessa. (Jokela 2019, 5–6; Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 12.) Oikeudenkäyntimaksu on vain pieni osuus oikeudenkäynnistä asianosaiselle aiheutuvista kokonaiskustannuksista (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 13). Muita kuluja syntyy muun muassa todistelukustannuksista sekä oikeudenkäyntiavustajan palkkiosta.

Mahdolliset todistelukustannukset syntyvät siitä, jos asianosainen kutsuu oikeudenkäyntiin todistajan esittämään todistelua tukemaan omia vaatimuksiaan (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 13). Todistajalle maksetaan korvausta matkakustannuksista ja ansionmenetyksestä (Oikeudenkäymiskaari 4/1734, 17 luku 65 §). Asianosaiselle itselleen voi muodostua vastaavia ansionmenetys- ja matkakustannuksia oikeudenkäynnin ajalta. Lisäksi oikeudenkäyntiprosessi aiheuttaa asianosaiselle työtä ja ajanhukkaa. (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 13.)

Oikeudenkäynnissä asianosainen voi edustaa itse itseään tai turvautua juristin apuun. Oikeudenkäynnissä juristia kutsutaan oikeudenkäyntiavustajaksi. (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 10.) Suurin osa oikeudenkäynnin kustannuksista aiheutuu avustajan palkkiosta (Jokela 2019, 8; Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 13). Avustajan palkkio määräytyy yleisten sopimusoikeudellisten periaatteiden mukaisesti, koska laissa ei ole kyseisestä toimeksiantosuhteesta erillisiä säännöksiä. Käytännössä palkkiosta sopiminen on varsin vapaata. (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 13–14.) Asiamiehellä on oikeus kohtuulliseen palkkioon ja kulukorvaukseen (Kauppa-kaari 3/1974, 18 luku 5 §). Asianajajaliitto on vahvistanut velvoittavat ohjeet, joiden mukaan palkkion määrän tulee olla kohtuullinen ja noudattaa säädöksiä sekä liiton ohjetta (Suomen asianajajaliiton www-sivut 2021). Ohjeistuksessa ei kuitenkaan ole määritelty rahamääräistä suuruutta palkkiolle (Jokela 2019, 8–9).

Asianajajaliiton tutkimuksen mukaan vuonna 2017 yksityishenkilön asiassa asianajajan keskimääräinen tuntiveloitus oli 200 euroa, minkä lisäksi veloitetaan arvonlisävero (Suomen asianajajaliiton www-sivut 2021). Vuonna 2019 keskimääräinen oikeuden-

käyntiavustajan tuntiveloitus oli 200 euroa kantajalla ja 220 euroa vastaajalla (Sarasoja & Carling 2020, 3). Arvonlisävero (24 %) nostaa keskimääräisen tuntiveloituksen noin 250 euroon. Jos asianosainen saa oikeusapua, avustajan tuntipalkkio on 110 euroa ilman arvonlisäveroa (Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista 290/2008, 6 § & 13 §). Tuntipalkkioita vertailemalla voidaan päätellä oikeusapua saavan asianosaisen avustajan palkkion olevan noin 55 % oikeusapua saamattoman asianosaisen avustajan palkkiosta.

Kaikkien riita-asioiden keskimääräiset oikeudenkäyntikulut vuonna 2019 olivat karkeasti 9000 euroa kantajalla ja 10000 euroa vastaajalla. Perheoikeudellisessa asiassa keskimääräiset oikeudenkäyntikulut olivat molempien osapuolten osalta hieman alle 5000 euroa. Perheoikeudellisissa asioissa neljä viidestä kantajasta ja kaksi viidestä vastaajasta sai oikeusapua, mikä ainakin osittain selittää oikeudenkäyntikulujen mataluuden muihin asiaryhmiin verrattuna. (Sarasoja & Carling 2020, 35 & 44.) Tämän työn empiria-aineistosta selvitetty oikeudenkäyntikulut esitetään taulukossa 2.

Taulukko 2. Oikeudenkäyntikulujen määrä työn esimerkkitapauksissa.

	etävanhemman oikeudenkäyntikulut	lapsen/lasten oikeudenkäyntikulut
Keski-Suomen KO L 20/1484	3000,80 €	515,00 €
Kymenlaakson KO L 19/7569	-	1329,90 €
Länsi-Uudenmaan KO L 20/3003	-	5797,00 €
Länsi-Uudenmaan KO L 19/129	660,00 €	-
Länsi-Uudenmaan KO L 19/28781	2843,94 €	-
Länsi-Uudenmaan KO L 20/402	613,80 €	511,50 €
Länsi-Uudenmaan KO L 19/29315	1364,00 €	954,80 €
Pohjois-Savon KO L 19/6470	1861,76 €	-
Varsinais-Suomen KO L 19/16177	1875,50 €	1943,70 €
Varsinais-Suomen KO L 19/6754	-	2924,42 €
Varsinais-Suomen KO L 19/7337	1906,50 €	2286,06 €
Keskiarvo	1765,79 €	2032,80 €

Taulukkoon on poimittu kaikki tuomioissa aukikirjoitetut oikeudenkäyntikulut. Oikeudenkäyntikuluja ei mainita esimerkiksi silloin, kun asianosaiselle ei ole myönnetty oikeusapua tai hän on käyttänyt julkista oikeusavustajaa. Verrattuna Sarasojan ja Carlingin (2020) selvityksen lähes 5000 euron keskimääräisiin perheoikeudellisen asian oikeudenkäyntikuluihin, tämän työn esimerkeissä jäädään alemmas keskimääräisten oikeudenkäyntikulujen ollessa 1765,79 euroa etävanhemman ja 2032,80 euroa lapsen osalta.

Täytyy kuitenkin tiedostaa se mahdollisuus, että tuomioissa piiloon jäävät oikeudenkäyntikulut olisivat voineet vaikuttaa näihin keskiarvoihin. Huomattava on myös se, että työn oikeustapauksissa on käsitelty vain lapsen elatusta. Perheoikeudellisissa oikeudenkäynneissä voidaan käsitellä lapsen elatusavun lisäksi lapsen huoltoon ja tapamiseen liittyviä asioita, jolloin selvittävää on enemmän. Riitaisen ja paljon selvitystyötä vaativan asian käsittelyssä kustannukset nousevat korkeammiksi.

Tämänkin työn esimerkkitapauksissa riitaisimmissa ja enemmän selvitystyötä vaatineissa tapauksissa kustannukset nousivat suuremmiksi. Oikeudenkäyntikulut olivat yli 2800 euroa, jopa lähes 6000 euroa, sellaisissa tapauksissa, joissa selvitettiin molempien vanhempien elatuskykyä, etävanhemman elatuskyvyn alentumista ja lapsen elatuksen tarvetta (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484; Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003; Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781; Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754). Niissä tapauksissa, joissa pääasiassa selvitettiin etävanhemman elatuskyvyssä tapahtuneita muutoksia ja perusteita elatuskyvyn alentumiselle, ja asiassa sivuttiin myös lähivanhemman elatuskykyä tai lapsen elatuksen tarvetta, oikeudenkäyntikulut olivat 1800–2300 euroa (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337).

Kun käsiteltiin molempien vanhempien elatuskykyä ja etävanhemman elatuskyvyn alentumista, mutta istunnossa myönnettiin vaatimus oikeaksi tai asia ratkaistiin kirjallisessa menettelyssä, oikeudenkäyntikulut olivat 900–1400 euroa (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315). Kun asiassa selvitettiin vain etävanhemman olosuhteissa ja siten elatuskyvyssä tapahtuneita muutoksia, ja vastaaja myönsi vaatimukset oikeiksi, oikeudenkäyntikulujen määrä oli enintään 660 euroa (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402).

5.2 Oikeusapu

Yksi oikeusturvan keskeinen elementti on oikeusavun saamisen mahdollisuus. Oikeusavulla taataan vähävaraisellekin henkilölle mahdollisuus oikeudelliseen asiantuntija-

apuun tuomioistuimessa. Perustuslaissa on säädetty oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lain perusteluissa on korostettu, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti sisältää oikeuden oikeusapuun ja oikeudellisen avustajan valintaan. (Jokela 2019, 269–270.) Oikeusapua maksetaan valtion varoista. Se sisältää oikeudellisen neuvonnan, tarpeelliset toimenpiteet sekä tuomioistuimessa avustamisen. Oikeusapua myönnetään hakemuksesta, ja hakijan varallisuudesta riippuen oikeusapua on mahdollista saada maksutta tai omavastuuosuutta vastaan. (Jokela 2019, 275, 278 & 280; Oikeusapulaki 257/2002, 1 § & 3 § 1 mom.) Oikeusapua ei myönnetä, jos käyttövara yksinäisellä henkilöllä ylittää 1300 euroa tai puolisoilla 1200 euroa henkilöltä (Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 6 §). Oikeusavun euromääräiset omavastuuosuudet on esitetty taulukossa 3.

Taulukko 3. Oikeusavun omavastuuosuuden määräytyminen käyttövaran perusteella (Oikeusavun käsikirja 2013, 27; Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 388/2002, 5 §)

Ostavastuu-%	Käyttövara enintään yksinäisellä henkilöllä	Käyttövara enintään puolisoilla henkilöä kohden
0 %	600 €	550 €
20 %	800 €	700 €
30 %	900 €	800 €
40 %	1050 €	1000 €
55 %	1150 €	1100 €
75 %	1300 €	1200 €

Pääsääntöisesti oikeusapua antavat julkiset oikeusavustajat, eli lakimiehet, jotka työskentelevät oikeusaputoimistoissa. Asiakas voidaan ohjata toisen oikeusaputoimiston tai yksityisen lakimiehen asiakkaaksi perustellusta syystä. Asiakkaalla on myös oikeus itse valita edustajakseen kelpoisuuden täyttävä yksityinen avustaja. (Jokela 2019, 292 & 294; Oikeusapulaki 8 §.)

Oikeusavun hakijan taloudellinen tilanne, käyttövara, arvioidaan kuukausittain käytössä oleviin varoihin ja varallisuuteen perustuen. Käyttövaran laskennassa huomioidaan oikeusavun hakijan sekä hänen avio- tai avopuolisonsa tulot, joista vähennetään välttämättömät menot ja huomioidaan elatusvastuu. (Jokela 2019, 280–281; Oikeusapulaki 3 § 1 mom.) Oikeusavun hakijan ollessa alle 18-vuotias ei käyttövaraa huomioida lainkaan huoltajien osalta (Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 3 §). Lapselle hakijana huomioidaan vain hänen omat mahdolliset tulonsa ja varallisuutensa (Oikeusavun käsikirja 2013, 37 & 40).

Käyttövaraa määritettäessä lasketaan yhteen hakijan ja hänen mahdollisen kumppaninsa kaikki kuukausitulot. Tuloista vähennetään lakisääteiset verot ja muut vähennykset. Lisäksi vähennetään muut tosiasialliset menot, kuten kohtuulliset asumiskustannukset, elatusapusuoritukset, päivähoitomaksut, ulosotto- tai velkajärjestelykustannukset. Jokaisesta hakijan kanssa samassa taloudessa asuvasta alle 18-vuotiaasta tehdään 300 euron vähennys. Jäljelle jäävä summa määrittää perusomavastuun. (Oikeusavun käsikirja 2013, 26–27; Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 2 §.)

Oikeusavussa käyttövaraa määritettäessä asumiskustannuksia ei välttämättä huomioida kokonaisuudessaan. Asumismuodosta riippumatta asumiskuluina hyväksytään sähkö-, vesi- ja lämmityskustannukset. Kohtuullinen vuokran määrä, yhtiö-, hoito- tai käyttövastikkeet hyväksytään, mutta asumista varten otettujen lainojen, joilla kerrytetään omaisuutta itselle, velanhoitokustannuksista hyväksytään vain korkomenot. (Oikeusavun käsikirja 2013, 34.)

Mikäli oikeusavun hakijalla ja tämän puolisoilla on vakinaisen asunnon, tavanomaisen kesämökin tai auton lisäksi muuta varallisuutta, voi oikeusavun perusomavastuun ohelle tulla suoritettavaksi lisäomavastuuosuus. Varallisuuden arvosta vähennetään siihen kohdistuvat velat. Lisäomavastuu on puolet 5 000 euroa ylittävästä varallisuudesta. (Oikeusavun käsikirja 2013, 40; Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 7 §.)

Asetuksessa ja käsikirjassa puhutaan hakijan tai hakijan ja hänen puolisonsa varallisuudesta, joten lukijalle jää epäselväksi, koskeeko varallisuus tilannetta, jossa vain puolisoilla on muuta varallisuutta. Kuitenkin oikeusavun hakemuslomakkeessa selkeästi pyydetään erillistä selvitystä puolison tuloista ja puolison varallisuudesta (Oikeusministeriön [www-sivut](http://www.oikeusministerio.fi) 2021). Näin ollen voidaan olettaa, että pienituloisen etävanhemman maksettavaksi voi tulla oikeudenkäyntikuluja, mikäli avo- tai aviopuolisolla on hyvät tulot, varallisuutta tai molempia.

Elatusapua koskevassa käräjäoikeuden käsittelyssä ei ratkaista oikeusavun saamiseen liittyviä asioita eikä siten niistä selviä oikeusavun saamisen perusteet. Yleisesti oikeusavun saaminen selviää tuomiosta, jos etävanhemmalla tai lapsella on ollut käytössään julkinen oikeusavustaja, tai tuomiossa on määrätty yksityisen avustajan palkkio osittain tai kokonaan maksettavaksi valtion varoista. Sitä, miksi tai millä perusteella oi-

keudenkäynnin osapuoli on oikeusapua saanut, voidaan arvioida tuomiosta ilmenevien varallisuustietojen perusteella.

Oikeusapua kokonaan ilman omavastuuta myönnettiin kuudelle etävanhemmalle (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402; Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/21315; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337) sekä 20–40 prosentin omavastuulla kahdelle etävanhemmalle (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129; Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470). Näistä yhdessä (Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129) on mahdollista, että puolison tulojen myötä oikeusapua ei ole saatu täysin ilman omavastuuta ja toisessa (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177) taas puoliso on ollut opiskelijana pienituloisen, ja oikeusapu on saatu ilman omavastuuta.

Kolmessa tapauksessa etävanhempi on käyttänyt oikeudenkäyntiavustajaa saamatta lainkaan oikeusapua. Näistä kahden (Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754; Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003) osalta voidaan tuomiosta selviävien tietojen perusteella päätellä etävanhemmalla olleen siinä määrin tuloja tai muuta varallisuutta ja vähän oikeusavussa hyväksyttäviä asumiskuluja, että käyttövaraksi on jäänyt yli 1300 euroa eikä oikeusapua ole myönnetty. Yhdessä näistä (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484) etävanhemman taloudellinen tilanne vaikuttaa siltä, että oikeusapua olisi pitänyt saada, joten on mahdollista, että uuden puolison tulot ja varallisuus ovat vaikuttaneet siihen, että oikeusapua ei ole myönnetty.

Lähtökohtaisesti lapsi saa oikeudenkäynnin ilmaisena, koska hänellä on yleensä oikeus oikeusapuun (Aaltonen 2020, 456). Yhdestätoista esimerkkitapauksesta yhdeksässä lapsella oli käytössä joko julkinen oikeusavustaja (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484; Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781) tai yksityinen avustaja (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569; Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402; Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337; Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754) siten, että tämän koko palkkio maksettiin valtion varoista. Yhdessä tapauksessa käytössä oli yksityinen avustaja eikä oikeudenkäyntikululuista ole mainintaa (Länsi-Uudenmaan

KO 17.5.2021 L 19/129) ja yhdessä lähivanhempi itse edusti lapsia (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470).

5.3 Oikeusturvavakuutus

Asianosaisella voi olla vapaaehtoinen oikeusturvavakuutus, joka korvaa oikeudenkäynnistä aiheutuvia kustannuksia. Vuonna 2013 on arvioitu, että noin neljällä miljoonalla suomalaisella on oikeusturvavakuutus. Suuri määrä johtuu siitä, että oikeusturvavakuutus sisältyy usein johonkin toiseen vakuutukseen, kuten kotivakuutukseen. Tavallisin oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärä on 8500 euroa, josta vakuutuksenomistajan omavastuuosuus on 15–25 %. Oikeusturvavakuutuksesta korvataan pääsääntöisesti vain vakuutetun omia, ei mahdollisia hänen maksettavakseen tuomittuja toisen osapuolen oikeudenkäyntikuluja. (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 15.)

Yleensä lasten huoltoon, tapaamisiin ja elatukseen liittyvät asiat on rajattu oikeusturvavakuutuksen ulkopuolelle (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa 2021, 15). Esimerkiksi IF vahinkovakuutus Oyj:n yksityishenkilön oikeusturvavakuutuksen ehtojen mukaan korvataan yksi lapsen huoltoon, tapaamisiin, asumiseen tai elatukseen liittyvä tapahtuma kolmen vuoden välein, jos vakuutuksessa mainitut tarkentavat ehdot täyttyvät (IF vahinkovakuutusyhtiön www-sivut 2021).

5.4 Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden tavoitteena on suojata asian voittanutta joutumasta kuluvelvolliseksi prosessissa. Tavanomaisessakin jutussa oikeudenkäynnin kustannukset nousevat korkeiksi, jos asianosaisella ei ole oikeusturvavakuutuksen tai oikeusavun suojaa. Riski oikeudenkäyntikuluista voi estää oikeuden hakemisen ja siten oikeusturvan toteutumisen. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun soveltaminen lapsia koskevissa asioissa on pitkään aiheuttanut ongelmia. (Aaltonen 2020, 445–446.)

Lapsen elatusta koskevassa oikeudenkäynnissä asianosaisina ovat lapsi ja etävanhempi (Gottberg 2004, 45). Lain mukaan pääsääntönä on, että hävinnyt asianosainen

velvoitetaan korvaamaan vastapuolen kohtuulliset oikeudenkäyntikulut (Jokela 2019, 79; Oikeudenkäymiskaari 21 luku 1 §). Jos käsiteltävässä asiassa sovinto ei ole sallittu, lähtökohtana on, että molemmat osapuolet vastaavat itse omista oikeudenkäyntikuluisaan (Jokela 2019, 97; Oikeudenkäymiskaari 21 luku 2 §). Lapsen elatus on dispositiivinen asia, eli vanhemmilla on mahdollisuus sopia siitä parhaaksi katsomallaan tavalla (Hakalehto 2018, 234). Oikeudessa lapsen elatus muuttuu indispositiiviseksi asiaksi, eli asiaksi, jossa sovinto ei ole sallittu, siinä kohtaa, kun oikeudellista seuraamusta (elatussopimusta) ei saada aikaan asianosaisten kesken sopimalla, vaan siihen tarvitaan tuomioistuimen myötävaikutusta (HE 107/1998, 17).

Elatusasian, kuten muunkin oikeudessa käsiteltävän asian, lopputulos voi olla sellainen, että osa vaateista on ratkaistu vastaajan ja osa kantajan hyväksi. Tällaisessa tapauksessa molemmat saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Jos häviävän osapuolen häviön merkitys on vähäinen, ei häntä velvoiteta vastaamaan oikeudenkäyntikuluista. Toisaalta voittajan vaatimuksen hyväksyminen voi perustua harkinnanvaraiseen seikkaan, jolloin hävinneellä on myös oikeus saada korvaus oikeudenkäyntikuluistaan ja voitosta huolimatta toinen osapuoli joutuu korvausvastuuseen. (Oikeudenkäymiskaari 21 luku 3 §.)

Vaikka lainvalmisteluaineistossa elatusasian katsotaan kuuluvan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 2 §:n soveltamisalaan, on oikeuskäytännössä tulkittu, että lapsen elatusta koskevat asiat eivät kokonaisuudessaan sinne kuulu (Aaltonen 2020, 453–454). Korkeimman oikeuden ratkaisujen mukaan elatusasia on luonteensa ja merkityksensä sekä lapsen aseman vuoksi sellainen, ettei ole perusteltua velvoittaa lasta maksamaan toisen osapuolen oikeudenkäyntikuluja. Korkeimman oikeuden päätösten mukaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvusta etävanhempaan sovelletaan 1 §:ä ja lapseen 2 §:ä. Päätösten perusteluissa todetaan, että etävanhemman hävitessä asian ei ole mitään perusteltua syytä sille, ettei häntä velvoitettaisi suorittamaan myös vastapuolen oikeudenkäyntikuluja. Lisäksi perusteluissa mainitaan olemassa olevan painavat syyt sen puolesta, ettei lapsi joudu hävitessäänkään kuluvastuuseen. Ensimmäisessä tapauksessa asian häviäjänä oli etävanhempi ja jälkimmäisessä lapsi. (KKO 2003:104; KKO 2003:105.)

Käräjäoikeus on käyttänyt samaa linjausta, kun tuomiossa on lausuttu, että etävanhemman osalta oikeudenkäyntikulut määräytyvät oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 § mu-

kaan ja lapsen saman luvun 2 § mukaan (Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177). Samaan päädyttiin toisaalla, kun todettiin, että etävanhempaa ei voida velvoittaa korvaamaan lapsen oikeudenkäyntikuluja, koska hän ei hävinnyt asiaa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n mukaisella tavalla. Myöskään lasta ei häviöstä huolimatta velvoitettu korvaamaan etävanhemman oikeudenkäyntikuluja, koska siihen ei ollut oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 2 §:n mukaista erityistä syytä. (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484.)

Vaikka lapsi on elatusasiassa asianosainen, on lain mukaan lapsen huoltajalla oikeus ajaa lapsen puolesta elatusta koskevaa kannetta tuomioistuimessa (KKO 2003:105; Laki lapsen elatuksesta 13 § 1 mom.). Elatusasiassa on kyse lapselle kuuluvasta edusta, eli elatuksesta, ja lasta pidetään asianosaisena. Tällöin lapsen lähivanhempi ei ole oikeudenkäynnin osapuoli kanteenajamisoikeudesta huolimatta, joten häntä ei vastuu-teta oikeudenkäyntikulujen suorittamisesta. Lapsella taas ei yleensä ole varallisuutta suorittaa oikeudenkäyntikuluja, eikä elatussaatavia voi kuitata vastasaatavia vastaan. Korkein oikeus teki ratkaisunsa vahvennetulla kokoonpanolla, joka koostui korkeimman oikeuden presidentistä ja kymmenestä oikeusneuvoksesta. (KKO 2003:105.)

Korkeimman oikeuden linjaus elatusasian asianosaisten erilaisesta asemasta oikeudenkäyntikulujen suhteen on saanut kritiikkiä. Siitä, että lapsen ei tule joutua korvaamaan oikeudenkäyntikuluja, ollaan samaa mieltä. (Aaltonen 2020, 454.) Ratkaisun äänestyslausunnosta selviää kahden oikeusneuvoksen katsoen, että säännös kanteen ajamisoikeudesta ei määrittele sitä, pidetäänkö asiassa prosessuaalisena asianosaisena lasta vai lähivanhempaa, vaan heidän mukaansa elatusasian asianosaisia ovat vanhemmat. Elatusasiassa on kysymys lapsen elatuksen ohella vanhempien vaateista, joilla on vaikutusta vanhempien taloudellisiin olosuhteisiin. Äänestyslausunnon mukaan on perusteetonta evätä kulukorvaus kanteen voittaneelta tai jättää korvaamatta perusteettomasti nostetussa kanteessa vastaajan kulut. (KKO 2003:105.)

Ruotsissa tätä ongelmaa on korjattu lakimuutoksella jo vuonna 1985. Lapsen hävitessä asian voidaan erityisestä syystä määrätä molemmat osapuolet vastaamaan omista oikeudenkäyntikuluistaan. Erityisen syyn puuttuessa lapsen kanssa asuva vanhempi, joka on lasta edustanut oikeudessa, voidaan lapsen sijaan velvoittaa suorittamaan kor-

vaus vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. (Gottberg 2004, 43.) Suomessa tätä mahdollisuutta ei elatusasioissa ole.

Kun taas lapsen tapaamisten täytäntöönpanoasioissa korkeimman oikeuden linjauksen mukaan sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:ä, joten hävinneelle osapuolelle syntyy korvausvelvollisuus vastapuolen oikeudenkäyntikuluista. Tästä linjauksesta on oltu sitä mieltä, että on kohtuutonta rangaista kuluilla vain toista vanhempaa. On myös tuotu esille ajatus, että lähivanhemmalle tuomittava oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus voi koitua lapsen vahingoksi, koska se rasittaa taloutta, jossa lapsi elää. (Aaltonen 2020, 453.)

Kun saman asian asianosaisiin sovelletaan eri vastuusäännöksiä, luottamus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin voi joutua koetukselle erityisesti etävanhemman näkökulmasta. Lasta edustava lähivanhempi voi toimia oikeusasteissa täysin ilman kuluriskiä, kun taas etävanhemman oikeudenkäyntikustannukset voivat nousta korkeiksi. Tämä epäkohta saattaa ylläpitää elatuskyvyn ylittäviä elatusapuja voimassa, koska kuluriskin vuoksi etävanhempi ei välttämättä uskalla lähteä vaatimaan elatusavun alenamista. (Aaltonen 2020, 454.)

Etävanhempi voi vaatia oikeudenkäyntikulujensa korvaamista, mutta yleensä nämä vaatimukset eivät ole menestyneet oikeudessa. Lasta edustava lähivanhempi voidaan velvoittaa korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut vain, jos oikeudenkäynti on nostettu kiusantekomielessä, se on ollut täysin turha, tai lähivanhempi on tahallaan pitkittänyt oikeudenkäyntiä jäämällä pois istunnosta tai esittämällä siellä virheellisiä väitteitä. Tällaiset ovat kuitenkin hyvin harvinaisia. (Nystén 2015, 185–186.)

Elatusasiassa hävinnyt etävanhempi voi välttyä maksamasta lapsen oikeudenkäyntikuluja osittain tai kokonaan, jos elatusta koskevasta oikeudenkäynnistä osa on käyty tuomioistuinsovittelussa tai tuomioistuinsovittelussa päästään asiassa sovintoon. Lain mukaan sovittelusta aiheutuneista kustannuksista ovat vastuussa sovittelun osapuolet eikä sovittelun kustannuksia voi periä toiselta oikeudenkäynnin myöhemmässä vaiheessa (Aaltonen 2020, 461; Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 27 §). Korkeimman oikeuden päätöksen mukaan toi-

sen osapuolen oikeusavun saaminenkaan ei estä oikeudenkäyntikuluista sopimista (Aaltonen 2020, 460; KKO 2018:68).

Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudelta vältyttiin työn esimerkkitapauksissa siitä syystä, että etävanhemman vaatimukset hyväksyttiin oikeudessa, jolloin hänen vastattavakseen jäivät ainoastaan omat oikeudenkäyntikulut. Seitsemässä esimerkkituomiossa elatusapua on alennettu etävanhemman vaatimuksen mukaisesti (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484; Länsi-Uudenmaan KO 21/2083; Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781; Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402; Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754), joten asian lopputulos on ollut selkeä.

Neljässä tapauksessa käräjäoikeus alensi elatusapujen määrää voimassa olleeseen sopimukseen verrattuna, mutta ei kuitenkaan siinä määrin kuin oli vaadittu: Yhdessä katsottiin etävanhemman osittain voittaneen ja osittain hävinneen, jolloin jutun lopputulos oli sellainen, että siihen nähden etävanhempaa ei velvoitettu korvaamaan lasten oikeudenkäyntikuluja (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003). Toisessa elatusapua alennettiin, mutta ei siinä määrin kuin etävanhempi oli vaatinut. Ketään ei velvoitettu korvaamaan toisen osapuolen oikeudenkäyntikuluja. (Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337.) Kolmannessa vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta ei lausuttu, koska lapsia edusti yksin lähivanhempi (Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470). Neljännessä katsottiin osapuolien hävinneen asian alkuperäisiin vaatimuksiinsa nähden, ja oikeudenkäyntikulut määrättiin asianosaisten vahingoksi (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569). Oikeudenkäyntikulujen määrääminen asianosaisten vahingoksi tarkoittaa lapsen osalta sitä, että ne maksetaan valtion varoista.

5.5 Oikeusprosessin aikana erääntyvät elatusavut

Voimassa oleva sopimus on sitova, vaikka se muuttuisi epäedulliseksi. Siksi sopimusta tulee noudattaa, kunnes sopimusta muutetaan tai se korvataan uudella. (Saarnilehto & Annola 2018, 165–166 & 181.) Riidanalainen, tuomioistuimessa vireillä oleva elatus-

apu eräännyy kuukausittain koko prosessin ajan (Gottberg 2013, 225). Jos etävanhempi ei maksa sovittua elatusapua, lähivanhempi voi hakea elatustukea Kelalta ja etävanhemmalle syntyy sinne elatusapuvelkaa (Kelan www-sivut 2021). Viranomaisen vahvistama elatusapu on myös suoraan ulosottokelpoinen (Ulosottokaari 7052/5007, 2 luku 2 § 1 mom.).

Kun tuomioistuin päättää alentaa elatusapua tai poistaa sen kokonaan, on sen samalla harkittava, onko kanteen vireilläolon aikana maksetut elatusavut palautettava (Aaltonen 2020, 556; Laki lapsen elatuksesta 12 § 1 mom.). Palauttamisvelvollisuus voidaan asettaa vain sellaisessa tapauksessa, jossa se ei vaaranna lapsen toimeentuloa ja se on kohtuullista esim. etävanhemman vähävaraisuuden takia (Aaltonen 2020, 556; HE 90/1974, 56). Käytännössä suoritettujen elatusapujen palauttamisvelvollisuus on harvinaista (Aaltonen 2020, 556).

Korkeimman oikeuden päätöksessä elatusavun määrää alennettiin 200 eurosta 150 euroon. Mahdollisesti päätöstä edeltävältä ajalta maksettuja elatusapuja ei määrätty palautettavaksi, koska oikeus katsoi, että ne oli käytetty lapsen elatukseen ja etävanhemmalla oli hyvä elatuskyky. (KKO 2010:38.)

Toisessa tapauksessa hovioikeus oli alentanut hieman eri suuruisiksi eri jaksoille määrättyjä elatusapuja noin 300 eurosta 180 euroon, minkä lisäksi lähivanhempi oli määrätty palauttamaan mahdolliset liikaa maksetut elatusavut takaisin. Korkein oikeus totesi lähivanhemman elatuskyvyn heikoksi ja piti todennäköisenä, että maksetut elatusavut oli käytetty jo lapsen elatukseen. Palauttamisvelvollisuuden poistoa ei pidetty etävanhemman näkökulmasta kohtuuttomana, ja palauttamisvelvollisuus olisi voinut vakavasti vaarantaa lapsen toimeentulon. (KKO 2016:74.)

Vuonna 2020 keskimääräinen riita-asian käsittelyaika valtakunnallisesti oli 9,2 kuukautta (Varsinais-Suomen käräjäoikeuden vuosikertomus 2020), ja tämän työn ratkaisussa se on ollut keskimäärin 8,7 kuukautta. Mikäli etävanhempi jättää tuomioistuinprosessin aikana elatusavut maksamatta, on riskinä, että maksamattomien elatusapujen myötä syntyy elatusapuvelkaa, tai elatusapuja aletaan periä ulosottoteitse. Näin ollen prosessin aikana tosiasiallisesti elatuskyvyttömänä tai alentuneesti elatuskyky-

senä suoritettut elatusavut ja oikeudenkäyntikustannukset voivat kerryttää satojen tai jopa tuhansien eurojen menetyksen (ks. Taulukko 4).

Taulukko 4. Laskennalliset ylimääräiset elatusapusuoritukset työn oikeustapauksissa

	alkuperäinen elatusapu	muutettu elatusapu	oikeusprosessin kesto	maksettu ylimääräistä
Keski-Suomen KO L 20/1484	167,00 €	0,00 €	4 kk	668,00 €
Kymenlaakson KO L 19/7569	167,00 € 167,00 €	4,5 kk / 56,24 € (täytti 18 v.) 4,5 kk / 56,24 € sitten 66,10 €	5 kk	0,00 € ylimääräiset määrättiin palautettavaksi
Länsi-Uudenmaan KO L 20/3003	170,00 € 170,00 €	112,50 € 112,50 €	11 kk	1265,00 €
Länsi-Uudenmaan KO L 19/129	200 €	8 kk / 0,00 € sitten 125,00 €	28,5 kk	3137,50 €
Länsi-Uudenmaan KO L 19/28781	144,14 € 215,24 € 219,55 €	0,00 € 0,00 € 0,00 €	12 kk	6947,00 €
Länsi-Uudenmaan KO L 20/402	155,00 €	46,64 €	3,5 kk	379,26 €
Länsi-Uudenmaan KO L 19/29315	250,00 €	0,00 €	4 kk	1000,00 €
Pohjois-Savon KO L 19/6470	254,50 € 254,50 € 254,50 €	124,35 € 124,35 € 153,06 €	3 kk	1085,22 €
Varsinais-Suomen KO L 19/16177	153,63 €	0,00 €	8,5 kk	1305,86 €
Varsinais-Suomen KO L 19/6754	370,00 €	250,00 €	8 kk	960,00 €
Varsinais-Suomen KO L 19/7337	309,95 € 309,95 €	225,00 € 225,00 €	9 kk	1529,10 €
Keskiarvo				1827,69 €

Taulukkoon kerätyt summat voivat erota todellisuudesta jonkin verran, koska voimassa olevan sopimuksen mukaiseen elatusavun määrään on tullut vuosittaiset indeksikorotukset. Mikäli tuomiossa alkuperäisen elatusavun määrän on viitattu vastanneen elatustukea, on elatusavun määräksi arvioitu 167 euroa perustuen taulukkoon 1.

Vain yhdessä tapauksessa yhdestätoista käräjäoikeus katsoi kohtuulliseksi määrätä palauttamisvelvollisuuden mahdolliselle ylimääräiselle elatusapusuoritukselle (Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569). Muutoin käräjäoikeus on lähtökohtaisesti todennut, että elatusavut oli käytetty lapsen elatukseen. Viidestä tuomiosta selviää, että etävanhempi on maksanut oikeusprosessin aikana elatusapua (Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484; Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129; Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470; Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177; Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337).

Yhtä tuomiota (Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003) on pyynnöstä täydennetty päätöksellä, jossa lausutaan, että maksettuja elatusapuja ei tarvitse palauttaa (Länsi-Uudenmaan KO 2.7.2021 L 20/3003), joten oletettavasti ne on suoritettu. Yhdessä tuomiossa etävanhempi on ilmoittanut, että ei ole suorittanut eräänntyneitä elatusapuja lainkaan (Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781). Yhdessä tuomiossa etävanhemmalle on kertynyt elatusapuvelkaa ulosottoon, mutta siitä huolimatta prosessin aikaisia elatusapuja ei määrätty palautettavaksi (Länsin KO 16.3.2020 L 19/29315.) Kahdesta tuomiosta prosessin aikaisen elatusavun maksaminen ei selviä (Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402; Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754).

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Opinnäytetyössä elatusavun muuttamista on tarkasteltu etävanhemman näkökulmasta. Tutkimusongelmana on ollut se, miten elatusapua suorittavalle voi aiheutua taloudellista menetystä elatussopimuksen muutosprosessin aikana ja mitä epäkohtia oikeudellisessa sääntelyssä on elatusapua suorittavaa kohtaan. Teoriaosassa on avattu kattavasti lapsen elatusta, vanhempien elatusvelvollisuutta, elatuksesta sopimista ja vanhemman elatuskyvyn määrittämistä, koska elatuskyvyn aleneminen ja elatussopimuksen muuttaminen ovat osa laajempaa käsitettä lapsen oikeudesta elatukseen. Tämän lisäksi teoriaosassa on selvitetty elatusavun muuttamisen perusteita, olennaisen muutoksen käsitettä sekä sopimuksen laiminlyönnin seurauksia. Teoriaa on täydennetty empiriaosaan valikoiduilla käräjäoikeuden tuomioilla sekä korkeimman oikeuden ennakkotapauksilla.

Laissa säädetään yleisesti lapsen oikeudesta elatukseen, vanhempien elatusvelvollisuudesta, elatussopimuksen laatimisesta ja laaditun sopimuksen muuttamisen ehdoista (Laki lapsen elatuksesta 704/1975). Lain säännöksiä on täydennetty oikeusministeriön ohjeella lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 5). Vanhemmat voivat sopia lapsen elatuksesta joko lastenvalvojalla tai he voivat saattaa sopimuksen käräjäoikeuden ratkaistavaksi (Kangas

2019, 193–194). Elatussopimus voidaan laatia toistaiseksi voimassa olevaksi tai määräaikaiseksi (Nystén 2015, 183). Toistaiseksi voimassa olevaa sopimusta voidaan muuttaa uudella sopimuksella tai tuomiolla riippumatta siitä, kummalla tavalla voimassa oleva sopimus on laadittu (Gottberg 2013, 222). Muutoksen tekemiseen vaaditaan, että voimassa olevan sopimuksen laatimishetkellä vallinneissa olosuhteissa on tapahtunut olennaisia muutoksia. Tämän ohella elatusavun määrän muuttamisen tulee olla kohtuullista sekä lapsen että sitä suorittavan vanhemman eli etävanhemman näkökulmasta. (Laki lapsen elatuksesta 11 § 1 mom.) Elatusavun määrää voidaan muuttaa pienemmäksi tai suuremmaksi. Erityisesti elatusavun alentamista koskevissa tapauksissa oikeuskäytännössä muutoskynnys on ollut korkea (Gottberg 2013, 223).

Työn aineistona käytetyissä elatustuomioissa jokaisessa lapsen elatusapua alennettiin. Mikäli tuomiossa viitattiin voimassa olevan elatusavun olleen elatustuen verran, on sen suuruudeksi laskennassa määritelty Kelan elatustukeen perustuen tasasumma 167 euroa, kuten myös lapsen saamaksi lopulliseksi rahamääräksi, kun elatusapu on alennettu elatustukea pienemmäksi. Näin päästään siihen tulokseen, että tapauksesta riippuen etävanhemman näkökulmasta muutos suhteessa voimassa olleeseen elatusavun määrään on ollut 27–100 % ja euromääräisesti 57,50–219,55 euroa kuukaudessa lasta kohden, kun yhden lapsen saama elatus on muuttunut 0–34 % ja euromääräisesti 0–120 euroa kuukaudessa. Oikeusministeriön ohjeessa muutos määritellään olennaiseksi silloin, jos uudelleen laskettuna elatusavun määrä eroaa vähintään 15 % voimassa olevasta (Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi 2007, 17).

Lait, ohjeet ja oikeuskäytäntö mahdollistavat sen, että lähivanhempi, jolle elatusapu konkreettisesti suoritetaan, voi ilman kuluriskiä kieltäytyä sopimasta lapsen elatukseen liittyvistä asioista lastenvalvojalla. Oikeus kieltäytyä koskee toki myös etävanhempaa, mutta hänelle syntyy kuluriski, mikäli elatusasia saatetaan kärjäoikeuden ratkaistavaksi. Korkein oikeus (mm. KKO 2003:105) on tehnyt linjauksen, että elatusasiassa prosessin osapuolina ovat lapsi ja etävanhempi. Tästä johtuen etävanhemmalle elatusavun uudelleentarkastelu oikeudessa aiheuttaa todennäköisesti taloudellista menetystä, koska voittaessa on olemassa oikeudenkäyntikuluriski omien ja hävitessä niiden lisäksi myös lapsen oikeudenkäyntikulujen suhteen (Nystén 2015, 185).

Työn yhdestätoista käräjäoikeuden tuomiosta kolmesta ei selviä lainkaan etävanhemman oikeudenkäyntikulujen määrä, ja yhdessä on mainittu vain oikeusapu huomioiden maksettavaksi jäänyt omavastuuosuus. Seitsemässä tuomiossa avustajan palkkiosta muodostuneet oikeudenkäyntikulut ovat vaihdelleet 613,80 eurosta 3000,80 euroon, joten keskimäärin oikeudenkäyntiavustajan käyttö näissä tapauksissa maksoi etävanhemmalle noin 1766 euroa. Lapsen tai lasten avustamisesta kertyneet oikeudenkäyntikulut selviävät kahdeksasta tuomiosta. Pienimmillään ne ovat olleet 511,50 euroa ja suurimmillaan 5797 euroa, joten keskimäärin kulu avustajan käytöstä on ollut noin 2033 euroa.

Oikeudenkäyntikuluihin on mahdollista saada tuloista ja varallisuudesta riippuvaa oikeusapua. Lapsella harvoin on sellaista omaisuutta, että oikeusapuun jäisi maksettavaksi omavastuuosuus. Etävanhemmalla on vähintään jotain tuloja, esimerkiksi eläketai ansiotuloja, ja lisäksi hänellä voi olla uusi puoliso, jonka taloudellinen tilanne myös vaikuttaa oikeusavun saamiseen. Etävanhemman ollessa pienituloinen ja kykenemätön osallistumaan lapsensa elatukseen hänen omilla tuloillaan oikeusapu todennäköisesti tulisi myönnettäväksi ilman omavastuuosuutta. Etävanhemman puolison varallisuus voi aiheuttaa sen, että oikeusapuun tulee maksettavaksi omavastuuosuus. Tarkkaa päätelmää työn aineiston perusteella on mahdoton tehdä, koska tuomiolauselmissä ei oikeusapuun liittyviä asioita avata, vaan tämä perustuu työssä auki kirjoitettuun teoriaan. Osassa työn oikeustapauksista etävanhempi on omiin oikeudenkäyntikuluihinsa saanut suurilta osin tai kokonaan oikeusapua, jolloin oikeudenkäyntikulut eivät juurikaan aiheuttaneet taloudellista menetystä. Suurempi taloudellisen menetyksen mahdollisuus on kuitenkin olemassa. Esimerkiksi tässä opinnäytetyössä käsitellyssä tapauksessa etävanhempi maksoi oikeudenkäyntikuluistaan 20 % omavastuuosuuden, 372,35 euroa (Pohjois-Savon KO 9.7.2010 L 19/6470).

Työn empiriaosaan valituissa yhdessätoista käräjäoikeuden tuomiossa prosessin kestot asian vireille tulosta tuomioon vaihtelivat 3 kuukaudesta 2 vuoteen ja 4,5 kuukauteen. Varsinais-Suomen käräjäoikeuden vuosikertomuksen (2021) mukaan keskimääräinen riita-asian käsittelyaika käräjäoikeudessa oli 9,2 kuukautta. Tämän työn esimerkkitausten käsittelyaikojen keskiarvo on lähes vastaava ollen 8,7 kuukautta. Noin yhdeksää kuukautta voidaan pitää varsin pitkänä aikana suorittaa elatuskyvyn alentumisesta huolimatta voimassa olevan sopimuksen mukaiset elatusavut. Oikeudessa käynnissä

oleva elatusasian käsittelyprosessi nimittäin ei estä voimassa olevan elatussopimuksen mukaisen elatusavun erääntymistä (Gottberg 2013, 225). Maksamatta jättäminen ja ulosottoon ajautuminen voi vaikuttaa negatiivisesti etävanhemman elämään myöhemmin muissa yhteyksissä sen lisäksi, että elatusapuvelkaa peritään edelleen täysimääräisenä alentuneesta elatuskyvystä huolimatta.

Vaikka oikeuden lopputulos noudattaisi kokonaan tai pääosin etävanhemman vaatimusta elatusavun alentamisesta, on epätodennäköistä, että jo maksettuja elatusapuja saisi takaisin vahvistettua määrää ylittäviltä osin. Tuomioistuimen täytyy elatusapua alentaessaan harkita, voidaanko palauttamisvelvollisuus asettaa lapsen toimeentuloa vaarantamatta, ja käytäntö on osoittanut palauttamisvelvollisuuden olevan harvinaista (Aaltonen 2020, 556). Tämä käytäntö todentuu työn aineistona käytetyistä esimerkkitapauksista, joissa vain yhdessä yhdestätoista elatusavut määrättiin vahvistettua määrää suurempana suoritetuilta osin palautettavaksi prosessin ajalta. Jokaisesta tuomiosta ei suoraan selviä, onko elatusapuja tosiasiallisesti suoritettu prosessin aikana, mutta ylimääräisen elatusavun maksamiselle on olemassa vahva todennäköisyys. Teoriaan perustuen oikeusprosessin kestosta sekä alkuperäisestä ja lopullisesta elatusavun määrästä riippuen ylimääräisen elatusapusuorituksen laskennallinen mahdollisuus kymmenessä tapauksessa vaihtelee 380 eurosta 6947 euroon ollen keskimäärin noin 1828 euroa lasta kohden.

Oikeuskirjallisuudessa elatusavun muuttamisen vaikeutta on kritisoitu. Vanhempien välille syntyy helposti riitoja, jos elatusavut koetaan epäoikeudenmukaisiksi. (Aaltonen 2020, 553.) Asianajajat ovat sitä mieltä, että toistaiseksi voimassa olevat elatussopimukset ovat suositeltavampia, koska niitä on olosuhteiden muuttuessa mahdollisuus muuttaa. Sosiaaliviranomaiset taas useimmiten vahvistavat määräaikaaisia elatussopimuksia. Tällöin määräajan umpeuduttua ei ole täytäntöönpantavissa olevaa elatusapumääräystä, jos uutta sopimusta ei saada aikaiseksi. (Nystén 2015, 185.)

Työn esimerkeistä yhdestätoista tapauksesta neljässä lapsen saaman elatusavun määrä ei muuttunut lainkaan. Tämä johtuu siitä, että alennettavaksi vaadittu elatusapu on vastannut Kelan elatustukea. Erityisesti näiden tapausten kohdalla herää kysymys, miksi näitä tapauksia ratkotaan kärjäoikeudessa, kun lopputuloksella ei ole vaikutusta lapsen saamaan rahamäärään eikä lähivanhemman perheen taloudelliseen tilanteeseen.

Syyinä voi olla se, että lähivanhemmalla ei ole oikeudenkäyntikuluriskiä. Tuskin koskaan edes kiusaamismielessä nostetusta kanteesta määrätään lähivanhemmalle korvausvastuuta (Nystén 2015, 183), ja kun etävanhempi hakee elatusapua alennettavaksi, on hän kanteen nostajana. Elatussopimuksen voimassa ollessa elatusapu maksetaan, joko etävanhemman toimesta tai laiminlyönnin vuoksi, Kelan elatustukena. Sopimuksen määräaikaisuus voisi lisätä halukkuutta sopia lapsen elatuksesta lastenvalvojalla, kun elatusavun maksaminen päättyisi sopimuksen umpeutuessa. Lastenvalvojalla uusi sopimus laaditaan alkavaksi siitä, mihin edellinen on päättynyt.

Vaikka tämän työn tapauksissa on ollut kyse elatusavun alentamisesta, on syytä kiinnittää huomiota siihen mahdollisuuteen, että etävanhempi voi joutua täysin ilman omaa syytä maksamaan oikeudenkäyntikuluja. Korkeimman oikeuden ennakkotapauksessa lähivanhemman esittämä vaatimus elatusavun vahvistamisesta hylättiin, koska osapuolten välillä oli jo voimassa elatussopimus. Toissijainenkin vaatimus elatusavun korottamisesta hylättiin, koska olosuhteissa ei ollut tapahtunut muutoksia. Etävanhemman oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa olivat 748,44 euroa ja hovioikeudessa 639,10 euroa, mitkä jäivät hänen vahingokseen. (KKO 2003:105.) Etävanhempi joutui täysin perusteettomaan oikeudenkäyntiin ja joutui maksamaan siitä (Gottberg 2004, 41).

Koska käytännössä kuluriski on vain etävanhemmalla, hän ei välttämättä rohkene lähteä vaatimaan voimassa olevan elatusavun alentamista oikeusteitse, vaikka siihen olisi perusteet. Tämä pitää voimassa elatuskyvyn ylittäviä elatusapuja, mikä asianajajien mukaan on nykykäytännön aiheuttama epäkohta. Oikeudenkäyntiin käytetyllä rahalla maksaa lapsen elatusta pitkään. (Aaltonen 2020, 454–455.) Ruotsissa ongelmaa on korjattu lain uudistamisella, minkä myötä lasta oikeudessa edustanut vanhempi voidaan velvoittaa kuluvastuuseen (Gottberg 2004, 43). Suomessa oikeudenkäymiskaaren säännökset ja niiden tulkinta mahdollistavat ainoastaan sen, että etävanhempi voi välttyä maksamasta lapsen oikeudenkäyntikuluja, mutta omiaan ei koskaan saa korvattavaksi (KKO 2003:105). Ruotsin mallin mukaisesti vastaavan kuluriskin lisääminen lähivanhemmalle voisi hillitä kiusaamistapauksia ja lisätä elatusavusta sopimista lastenvalvojalla. Tällöin vaatimukset lastenvalvojan luona voisivat olla kohtuullisemmat molempien vanhempien näkökulmasta, kun vanhempien kesken olisi tasavertaisempi intressi saada asia ratkaistuksi.

Työssä aiemmin esitetty näkemys oikeudenkäyntikuluista koskien tapaamisten täytäntöönpanoa on merkityksellinen pohdittaessa elatusapuasian kustannuksia etävanhemman näkökulmasta. Tapaamisten täytäntöönpanoasioissa hävinneelle osapuolelle syntyy korvausvelvollisuus vastapuolen oikeudenkäyntikuluista, minkä on ajateltu olevan kohtuuton rangaistus toiselle vanhemmalle, ja lähivanhemman kohdalle osuessa voidaan koitua lapsen vahingoksi rasittaen sitä taloutta, jossa lapsi elää (Aaltonen 2020, 453). Työssä esitetyn teorian ja käytännön esimerkkien perusteella elatusavun muuttamisprosessi oikeudessa vaikuttaa etävanhemman taloudelliseen tilanteeseen. Prosessin taloudellinen puoli voi peilautua kyseessä olevan lapsen lisäksi etävanhemman taloudessa elävien uusien lasten ja puolison elatukseen. Tällöin yhden lapsen asioiden hoidosta syntyvä taloudellinen menetys rasittaa taloutta, jossa elää muita lapsia.

Elatusvelvollisten Liitto ry:n kansalaisaloitemenettelyssä on kyse yleisesti elatusapulainsäädännön uudistamista, millä tavoitellaan oikeudenkäyntien määrän ja keston vähentämistä sekä elatusapuvaateiden käytön vähentämistä vallan välineinä (Elatusvelvollisten Liitto ry:n www-sivut 2021). Lapsen elatusavun muuttamisprosessin näkökulmasta merkittävin kysymys kansalaisaloitteessa on säännökset oikeudenkäyntikuluista lapsen elatusta koskevissa asioissa. Siinä esitetään kuluvastuun siirtämistä lapsen sijasta lähivanhemmalle (Elatusvelvollisten liitto ry:n www-sivut 2021) Ruotsin mallin mukaisesti.

Tällä hetkellä elatusavun muuttamista koskeva oikeudellinen sääntely ei ole tasaveroista vanhempien kesken, koska lähivanhempi voi lasten nimissä prosessoida oikeudessa ilman minkäänlaista riskiä taloudellisesta menetyksestä. Etävanhemmalle taloudellista menetystä syntyy sekä prosessin aikana erääntyvistä elatusavuista että oikeudenkäyntikuluista. Kun sellaisten elatussopimusten, joissa lapsen saama elatusavun määrä ei muutu lopputuloksesta huolimatta, muutoksia käsitellään käräjäoikeudessa, ei oikeusministeriön ohjeen tavoite edistää elatusavun vahvistamista sopimuksilla ole ainakaan täysin toteutunut. Oikeudenkäynnit aiheuttavat yhteiskunnallekin kustannuksia, koska tuomioistuinlaitosta ylläpidetään valtion varoilla. Voidaan myös pohtia, toteutuuko nykykäytännössä tosiasiallisesti kaikkien asiaan suoraan tai välillisesti osallisten lasten etu.

Edellä selvitetyn perusteella vastauksena tutkimusongelmaan voidaankin todeta, että etävanhemmalle aiheutuu taloudellista menetystä elatusoikeudenkäynnin lopputuloksesta huolimatta jo maksetun ylimääräisen elatusavun ja vähintään omien oikeudenkäyntikulujen muodossa. Suurin epäkohta oikeudellisessa sääntelyssä etävanhempaa kohtaan on se, miten elatusasian oikeusprosessissa asianosaiset ovat eri asemassa. Lisäksi elatusasian oikeuteen asti saattaminen voi vaikuttaa negatiivisesti etävanhemman ja asiaan osattomien uuden puolison ja muiden lasten taloudelliseen tilanteeseen. De lege feranda: Tulevaisuudessa käyttöön pitäisi saada vähintään Ruotsin mallin mukainen kuluriski lähivanhemmalle tai oikeudenkäyntikulujen hyvittäminen etävanhemmalle jollain muulla tapaa hänen vaatimustensa menestyessä. Kokonaistarkastelun perusteella voidaankin todeta, että vähintään lain tulkinnan uudelleentarkastelulle on tarvetta, mutta muutosten saavuttamiseksi täytyy todennäköisesti muuttaa lakia lapsen elatuksesta.

LÄHTEET

- Aaltonen, A-K. 2020. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimessa: lapsen huolto, tapaamisoikeus ja elatus. 2. uud. p. Helsinki: Edita. Viitattu 24.10.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991357406305968>
- Elatustukilaki 29.8.2008/580 muutoksineen.
- Elatusvelvollisten liitto ry:n www-sivut. 2021. Viitattu 24.10.2021. <https://www.elatusvelvolliset.fi/>
- Gottberg, E. 2013. Perhesuhteet ja lainsäädäntö. 7. uud. p. Turku: Turun yliopisto.
- Gottberg, E. 2004. Oikeudenkäyntikuluista lapsia koskevissa asioissa. Teoksessa Jarkko Männistö (toim.) Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Turun yliopisto: oikeustieteellinen tiedekunta, 31–45. Viitattu 9.10.2021. <https://www.edilex.fi/artikkelit/2857>
- Hakalehto, S. 2018. Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- HE 49/2008. Hallituksen esitys eduskunnalle elatustukilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 90/1974. Hallituksen esitys eduskunnalle Lapsen asemaa koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 107/1998. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 9 luvun 8 ja 9 §:n sekä käräjäoikeuslain 19 §:n muuttamisesta.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2001. Kirjoitetaan juridiikkaa: ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. Helsinki: Kauppakaari.
- IF Vahinkovakuutus Oyj:n www-sivut. 2021. Viitattu 26.6.2021. www.if.fi
- Jokela, A. 2019. Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu. 2. uud. p. Helsinki: Alma Talent Oy. Viitattu 24.10.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991292306605968>
- Kananen, J. 2017. Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 24.10.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991263786605968>
- Kangas, U. 2019. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 2. uud. p. Helsinki: Alma Talent. Viitattu 26.6.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991291116605968>

Kangas, U. 2018. Perhevarallisuusosoikeus. 3. uud. p. Helsinki: Alma Talent. Viitattu 26.6.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991281616605968>

Kauppakaari 3/1734 muutoksineen.

Keinänen, A. & Vääänen, U. 2016. Empiirinen oikeustutkimus – Mitä ja milloin? Teoksessa Miettinen, T. (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy, 246–271. Viitattu 26.6.2021. <https://www.edilex.fi/kirjat/16170>

Kelan www-sivut. 2021. Viitattu 26.6.2021. <https://www.kela.fi/>

Keski-Suomen KO 21.10.2020 L 20/1484.

KKO 2018:68.

KKO 2016:74.

KKO 2010:38.

KKO 2010:37.

KKO 2003:105.

KKO 2003:104.

Kolehmainen, A. 2015. Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa Miettinen, T. (toim.) Oikeustieteellinen opinnäyte – artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy, 106–134. Viitattu 26.6.2021. <https://www.edilex.fi/kirjat/16170>

Kymenlaakson KO 20.11.2019 L 19/7569.

Laki lapsen elatuksesta 5.9.1975/704 muutoksineen.

Laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa 29.4.2011/394 muutoksineen.

Länsi-Uudenmaan KO 2.7.2021 L 20/3003.

Länsi-Uudenmaan KO 31.5.2021 L 20/3003.

Länsi-Uudenmaan KO 17.5.2021 L 19/129.

Länsi-Uudenmaan KO 9.10.2020 L 19/28781.

Länsi-Uudenmaan KO 13.5.2020 L 20/402.

Länsi-Uudenmaan KO 16.3.2020 L 19/29315.

Nystén, T. 2015. Parisuhteen juridiikka. Helsinki: Helsingin kauppakamari.

Ohje lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi. 2007. Helsinki: oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu 2007:2. Viitattu 24.10.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76043/omju_2007_2_elatusapu-ohje_suomi_87s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4 muutoksineen.

Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. 2021. Helsinki: oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu 2021:16. Viitattu 26.6.2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163083>

Oikeusapulaki 5.4.2002/257 muutoksineen.

Oikeusavun käsikirja. 2013. Helsinki: oikeusministeriö. Oikeusministeriön julkaisu 8/2013. Viitattu 24.10.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76419/omso_8_2013_oikeusavunkasikirja_88s.pdf?sequence=1

Oikeusministeriön www-sivut. 2021. Viitattu 26.6.2021. <https://oikeusministerio.fi>

Pohjois-Savon KO 9.7.2019 L 19/6470.

Saarnilehto, A. & Annola, V. 2018. Sopimusoikeuden perusteet. 8. uud. p. Helsinki: Alma Talent. Viitattu 26.6.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991279256605968>

Sarasoja, L. & Carling, C. 2020. Oikeudenkäyntikulut pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019. Edita publishing Oy. Edilex-sarja 2020/36. Viitattu 24.10.2021. www.edilex.fi/artikkelit/21403

Sosiaali- ja terveysministeriön www-sivut. 2021. Viitattu 24.10.2021. <https://stm.fi/etusivu>

Suomen asianajajaliiton www-sivut. 2021. Viitattu 5.9.2021. <https://asianajajaliitto.fi/>

Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen www-sivut. 2021. Viitattu 26.6.2021. <https://thl.fi/fi/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi. Viitattu 28.8.2021. <https://samk.finna.fi/Record/samk.991270626605968>

Ulosottokaari 15.6.2007/705 muutoksineen.

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 23.5.2002/388 muutoksineen.

Valtioneuvoston asetus oikeusavun palkkioperusteista 24.4.2008/290 muutoksineen.

Varsinais-Suomen KO 3.2.2020 L 19/16177.

Varsinais-Suomen KO 29.11.2019 L 19/7337.

Varsinais-Suomen KO 30.10.2019 L 19/6754.

Vuosikertomus 2020. Varsinais-Suomen käräjäoikeus. Viitattu 9.10.2021. https://oikeus.fi/material/collections/20210409125213/7PR7tHkXB/Vuosikertomus_2020.pdf